

ΑΝΩΤΑΤΗ
ΣΧΟΛΗ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ &
ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΑΣΠΑΙΤΕ

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ ΣΤΗ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ
ΤΟΝ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟ (Π.Ε.ΣΥ.Π.)**

Π.Ε.ΣΥ.Π. ΠΑΤΡΑΣ

Ακαδημαϊκό Έτος 2015-2016

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ : «ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ ΑμεΑ»

Επιβλέπουσα καθηγήτρια : *Σικελιανού Δέσποινα*

Σπουδάστριες : *Σταματελάτου Αικατερίνη*

Καραγρηγόρη Χρυσούλα

ΠΑΤΡΑ 2016

*«Αν μου δώσεις ένα ψάρι... θα φάω για μια μέρα
Αν μου μάθεις να ψαρεύω... θα τρώω κάθε μέρα»*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

ABSTRACT

ΟΡΙΣΜΟΙ ΟΡΩΝ – ΕΝΝΟΙΩΝ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....

ΕΙΣΑΓΩΓΗ 1

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 Συμβουλευτική και Επαγγελματικός Προσανατολισμός3

1 Ιστορική Αναδρομή.....3

2 Ορισμός και στόχοι του Σ.Ε.Π.4

2.1 Προβλήματα- ζητήματα του Σ.Ε.Π.....5

3 Δεξιότητες του συμβούλου επαγγελματικού προσανατολισμού.....6

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 Ορισμός και προφίλ των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες8

1 Ορισμός ΑμεΑ.....8

2 Ψυχολογικό προφίλ των ΑμεΑ.....8

3 Εκπαίδευση των ΑμεΑ.9

4 Κυριότερα προβλήματα των ΑμεΑ σήμερα..... 10

5 Κατηγορίες Ατόμων με ειδικές ανάγκες-ικανότητες..... 11

6 Φορείς Διάγνωσης των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών των μαθητών 12

7 Φοίτηση των Ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες – ικανότητες..... 13

8 Ο ρόλος των ΣΜΕΑΕ στον επαγγελματικό προσανατολισμό των ΑμεΑ. 15

8.1 Επαγγελματική αποκατάσταση των αποφοίτων ΣΜΕΑΕ..... 16

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 Συμβουλευτική και Επαγγελματικός προσανατολισμός των ΑμεΑ. 18

1 Ορισμός και θεσμικό πλαίσιο 18

2 Παράγοντες που συμβάλουν στη διάκριση στην απασχόληση..... 20

3 Κύριοι στόχοι της Επαγγελματικής Συμβουλευτικής των ΑμεΑ. 21

4 Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες & Επαγγελματική Κατάρτιση και Αποκατάσταση..... 23

4.1 Εναλλακτικές μορφές επαγγελματικής εκπαίδευσης..... 23

4.2 Παράγοντες επιλογής μορφής επαγγελματικής εκπαίδευσης..... 24

4.3 Εφαρμογή Σ.Ε.Π. στην Ελλάδα 24

4.4 Εφαρμογή Σ.Ε.Π. σε άλλες χώρες..... 26

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 Πρακτικές προσέγγισης Συμβουλευτικής και Επαγγελματικού Προσανατολισμού για Άτομα με Ειδικές εκπαιδευτικές Ανάγκες 27

1	Προβλήματα του Σ.Ε.Π. στα ΑμεΑ	32
2	Σύγχρονες τάσεις και προοπτικές στην εργασιακή αποκατάσταση των αναπήρων.....	34
2.1	Μορφές απασχόλησης των ΑμεΑ	34
2.2	Η συμβολή των νέων τεχνολογιών στην κοινωνική και επαγγελματική ένταξη ..	38
3	Ο Επαγγελματικός Προσανατολισμός ατόμων με κινητικά προβλήματα	39
4	Ο Επαγγελματικός Προσανατολισμός ατόμων με νοητική στέρηση	40
5	Ο Επαγγελματικός Προσανατολισμός ατόμων με προβλήματα ακοής	41
6	Ο Επαγγελματικός Προσανατολισμός ατόμων με προβλήματα όρασης	42
7	Ο Επαγγελματικός Προσανατολισμός ατόμων με ψυχικές διαταραχές.....	42
8	Ο Επαγγελματικός Προσανατολισμός ατόμων με αυτισμό	43
9	Ο Επαγγελματικός Προσανατολισμός ατόμων με μαθησιακές δυσκολίες	44
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 Τι ισχύει σήμερα για τον επαγγελματικό προσανατολισμό στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση- Υποστηρικτές πολιτικές στην Ελλάδα και στην Ευρώπη		
1	Προγράμματα Επαγγελματικής Αποκατάστασης για τα ΑμεΑ που εφαρμόζονται σε σύγχρονα Ελληνικά Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης ΚΕΚ-ΑμεΑ.....	49
2	Πρακτική Άσκηση-Μαθητεία.....	49
3	Τοποθέτηση σε θέσεις εργασίας.....	50
4	Προστατευμένα-υποστηριζόμενα εργαστήρια – Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί στην Ελλάδα 51	
5	Ευρωπαϊκή πολιτική και αποκατάσταση των ΑμεΑ.....	53
Συμπεράσματα-Προτάσεις		56
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 59		

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία είναι μια βιβλιογραφική μελέτη στην Συμβουλευτική και τον Επαγγελματικό Προσανατολισμό των ατόμων με αναπηρία και έχει ως στόχο να παρουσιάσει τις ειδικές επαγγελματικές ανάγκες, την επαγγελματική κατάρτιση και απασχόληση των ΑμεΑ, τις εναλλακτικές μορφές απασχόλησής τους, το ισχύον καθεστώς τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρώπη και τέλος να αναδείξει τις δυσκολίες και τα προβλήματα που υπάρχουν στην επαγγελματική τους αποκατάσταση και γενικότερα στην ένταξή τους.

Τα ΑμεΑ είναι μια ευπαθή κοινωνική ομάδα που βιώνει καθημερινά τον κοινωνικό αποκλεισμό και τον ρατσισμό. Τα μέλη της ομάδας αυτής, χρειάζονται υποστήριξη, κατάλληλη και αναβαθμισμένη εκπαίδευση και εξειδίκευση καθώς και προγράμματα για τον επαγγελματικό προσανατολισμό τους, με στόχο την ένταξή τους στην εργασία και στην κοινωνία γενικότερα.

Η προσέγγιση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες με στόχο τον επαγγελματικό προσανατολισμό τους, δεν μπορεί να γίνει με την χρήση συνήθων παραδοσιακών μεθόδων και μέσων. Απαιτούνται εναλλακτικές στρατηγικές εντοπισμού ενδιαφερόντων και κλίσεων, αξιοποίηση πληροφοριών και γνώσεων, στήριξη και ενθάρρυνση των ίδιων και των οικογενειών τους, τροποποίηση και παγίωση της συμπεριφοράς τους με την βοήθεια των ειδικά εκπαιδευμένων Συμβούλων Επαγγελματικού Προσανατολισμού. Βέβαια, για να γίνουν αυτά χρειάζεται να αλλάξει στάση η κοινωνία απέναντι στα ΑμεΑ και η ουσιαστική ύπαρξη ενός κοινωνικού κράτους

ABSTRACT

This dissertation is a literature study in consulting and Professional guidance for the disabled. The dissertation's aim is to provide the special Professional needs, the learning Professional skills and the Professional training of disabled people. Also, this study provides the alternative Professional options, the Professional system that exists in Greece and Europe and finally provides the difficulties and problems that exist at vocational rehabilitation of the disabled.

Disabled people is a sensitive section that experiences the social isolation and racism. This specific section needs support, the appropriate education and specialisation and also educational programmes for their Professional guidance. It is necessary for the disabled to be assimilated in society and employment.

The usual educational programmes and methods are not suitable for the Professional of the disabled. Alternative strategies, new educational programmes are important for the detection of skills and abilities, for knowledge's and information's exploitation. Also, new educational methods are important for the support and encouragement of the disabled and their families. The professional's guidance advisors with the proper education are an important assistance to disabled people to improve their behaviour and their skills. Finally, it is important for each society to offer equal opportunities and have the same attitude to each of her member.

ΟΡΙΣΜΟΙ ΟΡΩΝ – ΕΝΝΟΙΩΝ

Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός (Σ.Ε.Π.), στοχεύει στην ανάπτυξη της προσωπικότητας των μαθητών, στην πληροφόρησή τους για τις επαγγελματικές διεξόδους, στην ενημέρωσή τους για τα μεταβατικά στάδια προς την επαγγελματική αποκατάσταση και την αρμονική ένταξή τους στο κοινωνικό σύνολο. Ο Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός στοχεύει στη βαθύτερη γνώση του εαυτού (σχολική επίδοση, ενδιαφέροντα, ικανότητες, δεξιότητες, αξίες, στόχοι, και πώς μπορούν να συνδυαστούν για να έχουμε ένα πλήρες επαγγελματικό προφίλ του ατόμου), στη γνώση του κόσμου εργασίας, στη λήψη σωστών, αβίαστων και ελεύθερων αποφάσεων, στην απόκτηση δεξιοτήτων για τη μετάβαση στην αγορά εργασίας, καθώς και στην ομαλή κοινωνική ένταξη του ατόμου. (Ν. 1566/85, άρθρο 37) .

Συμβουλευτική: Είναι μία διαδικασία τακτικών και συστηματικών βημάτων, κατά την οποία ο σύμβουλος βοηθά το άτομο να κατανοήσει τα θέματα που τον αφορούν και να δράσει πάνω σε αυτά. Η συμβουλευτική απαιτεί την ενεργό συμμετοχή του συμβούλου και του ατόμου με μοναδικό τρόπο την παροχή βοήθειας στο άτομο. Με τον τρόπο αυτό λειτουργεί ως μια διευκολυντική διαδικασία με στόχο να αποκαλυφθεί το δυναμικό κάθε ατόμου. (Σιδηροπούλου & Δημακάκου 2008).

Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση (Ε.Α.Ε.) είναι το σύνολο των παρεχόμενων εκπαιδευτικών υπηρεσιών στους μαθητές με αναπηρία και διαπιστωμένες ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες ή στους μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Η ειδική αγωγή και εκπαίδευση (ΕΑΕ), παρέχεται στο πλαίσιο των σκοπών της προσχολικής, πρωτοβάθμιας, δευτεροβάθμιας, τριτοβάθμιας, μη τυπικής, άτυπης και δια βίου εκπαίδευσης. Επιδιώκει να αναπτύξει την προσωπικότητά των μαθητών και να τους καταστήσει κατά το δυνατόν ικανούς για ανεξάρτητη διαβίωση, οικονομική επάρκεια αυτόνομη συμμετοχή και συνεισφορά στην οικογενειακή, επαγγελματική, κοινωνική και πολιτισμική ζωή , με πλήρη κατοχύρωση των δικαιωμάτων τους στη μόρφωση και στην κοινωνική και επαγγελματική ένταξη. Η πολιτεία αλλά και όλες οι υπηρεσίες και οι λειτουργοί του Κράτους οφείλουν να αναγνωρίζουν την αναπηρία ως μέρος της ανθρώπινης ύπαρξης αλλά και ως ένα σύνθετο κοινωνικό και πολιτικό φαινόμενο και σε κάθε περίπτωση να αποτρέπουν τον υποβιβασμό των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία στη συμμετοχή ή στη συνεισφορά τους στην κοινωνική ζωή.(Ν.3699/2008, άρθρο 1).

Σχολικές Μονάδες Ειδικής Αγωγής κ Εκπαίδευσης (Σ.Μ.Ε.Α.Ε), αυτοτελείς σχολικές μονάδες ειδικής αγωγής και εκπαίδευσης της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης όπου δύνανται να φοιτούν μαθητές με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες (Ν. 3699/2008, άρθρο 6, παρ.1)

Ειδικό Επαγγελματικό Γυμνάσιο (Ε.Ε.Γ), στο οποίο εγγράφονται απόφοιτοι δημοτικού σχολείου γενικής ή ειδικής εκπαίδευσης και στα οποία η φοίτηση διαρκεί πέντε έτη. Στα γυμνάσια αυτά εφαρμόζεται πρόγραμμα για την ολοκλήρωση της εννιάχρονης υποχρεωτικής εκπαίδευσης και την παροχή επαγγελματικής εκπαίδευσης. Το σχολείο αυτό περιλαμβάνει τις τάξεις Α΄, Β΄, Γ΄, Δ΄ και Ε΄ και εφαρμόζει πρόγραμμα σπουδών που ισοδυναμεί με το εκπαιδευτικό περιεχόμενο του Γυμνασίου και του κύκλου σπουδών Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, που ως γνωστό παρέχει εξειδικευμένη τεχνική και επαγγελματική γνώση. (Ν. 3699/2008, άρθρο 8, παρ.1.και 4)

Εργαστήρια Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (Ε.Ε.Ε.Ε.Κ.), στα οποία εγγράφονται και εκπαιδεύονται μαθητές ηλικίας 14 - 22 χρόνων. Η φοίτηση διαρκεί από 5 μέχρι 8 χρόνια, ανάλογα με τις εξειδικεύσεις και τις εκπαιδευτικές ανάγκες των μαθητών. Σε αυτά εγγράφονται απόφοιτοι δημοτικών σχολείων γενικής ή ειδικής εκπαίδευσης και γενικά τα παιδιά που δεν μπορούν να εκπαιδευτούν στις άλλες εκπαιδευτικές δομές.

Κέντρα Διαφοροδιάγνωσης, Διάγνωσης και Υποστήριξης Ειδικών Εκπαιδευτικών Αναγκών (ΚΕ.Δ.Δ.Υ), γίνεται παροχή υπηρεσιών διάγνωσης, αξιολόγησης και υποστήριξης των μαθητών και κυρίως εκείνων, που έχουν ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, καθώς και υποστήριξης, πληροφόρησης και ευαισθητοποίησης των εκπαιδευτικών, των γονέων και της κοινωνίας. (Ν. 3699/2008, άρθρο 4, παρ.1)

Άτομο με ειδικές Ανάγκες (ΑμεΑ), θεωρούνται τα πρόσωπα, τα οποία από οργανικά, ψυχικά ή κοινωνικά αίτια παρουσιάζουν καθυστερήσεις, αναπηρίες ή διαταραχές στη γενικότερη ψυχοσωματική κατάσταση ή στις επιμέρους λειτουργίες του και σε βαθμό που δυσκολεύεται ή παρεμποδίζεται σοβαρά η παρακολούθηση της γενικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης, η δυνατότητα ένταξης τους στην παραγωγική διαδικασία και η αλληλοαποδοχή τους με το κοινωνικό σύνολο, (Ν.3699/2008, άρθρο 3) .

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑμεΑ : Άτομα με Αναπηρία

Σ.Ε.Π. : Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός

Ο.Α.Ε.Δ. : Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού

Π.Ε.ΣΥ.Π. : Πρόγραμμα Ειδίκευσης στη Συμβουλευτική και τον Προσανατολισμό

Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε. : Ανώτατη Σχολή Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης

Ο.Ε.Ε.Κ. : Οργανισμός Επαγγελματικής Εκπαίδευσης Κατάρτισης

Ε.Α.Ε. : Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση

ΚΕ.Δ.Δ.Υ. : Κέντρα Διαφοροδιάγνωσης, Διάγνωσης και Υποστήριξης Ειδικών Εκπαιδευτικών Αναγκών

Σ.Μ.Ε.Α.Ε. : Σχολικές Μονάδες Ειδικής Αγωγής κ Εκπαίδευσης

Ν.Π.Δ.Δ. : Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου

Ν.Π.Ι.Δ. : Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου

Ο.Τ.Α. : Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης

Υ.Υ.Κ.Α. : Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης

Ε.Σ.Δ.ΕΝ. : Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ενσωμάτωση

ΚΟΙ.Σ.Π.Ε. : Κοινωνικός Συνεταιρισμός Περιορισμένης Ευθύνης

Ε.Ε.Γ. : Ειδικό Επαγγελματικό Γυμνάσιο

Τ.Ε.Ε. : Τεχνικό Επαγγελματικό Εκπαιδευτήριο

Ε.Ε.Ε.Ε.Κ. : Εργαστήριο Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σήμερα, ζώντας καθημερινά σε μια κοινωνία η οποία χαρακτηρίζεται από συνθήκες μεγάλης πολυπλοκότητας, ρευστότητας και αβεβαιότητας, γίνεται πλέον επιτακτική και επιβεβλημένη η ανάγκη ύπαρξης υποστηρικτικών διαδικασιών, όπου με τρόπο συστηματικό και οργανωμένο τα άτομα υποστηρίζονται σε διαδικασίες λήψης αποφάσεων προκειμένου τη μέγιστη δυνατή προσαρμογή τους στις συνεχείς τους μεταβάσεις. Μια σημαντική απόφαση είναι αυτή της επιλογής επαγγέλματος. Έτσι, η αναγκαιότητα του θεσμού του Επαγγελματικού Προσανατολισμού είναι δεδομένη.

Ιδιαίτερα, ο Σ.Ε.Π επιβάλλεται σε μια εύθραυστη κοινωνική ομάδα, που βιώνει τον κοινωνικό αποκλεισμό, αυτή των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Στόχος της πολιτείας είναι η κοινωνική τους ένταξη και ενσωμάτωση. Η κοινωνικοποίηση των Ατόμων με Αναπηρία (ΑμεΑ) προϋποθέτει την λειτουργική τους αποκατάσταση, την εκπαίδευση τους, τον επαγγελματικό τους προσανατολισμό, την επαγγελματική τους κατάρτιση και αποκατάσταση. Βασική προϋπόθεση όλων αυτών είναι η αλληλοαποδοχή και η ισοτιμία μεταξύ των μελών μιας κοινωνίας. Όμως, υπάρχουν πολλές προκαταλήψεις και στερεότυπα στην επαγγελματική αποκατάσταση των ΑμεΑ, όπως ότι η σωματική αρτιότητα και το σθένος καθορίζουν την παραγωγικότητα. Στην εποχή μας, η αλματώδη ανάπτυξη της τεχνολογίας μειώνει τις μειονεξίες και κάνει πιο εύκολη από ποτέ την επαγγελματική τους αποκατάσταση. Η απουσία όμως κατάλληλης προετοιμασίας και παιδείας της κοινωνίας μας, δυσκολεύει την αποκατάστασή τους και η δουλειά του συμβούλου επαγγελματικού προσανατολισμού εκτός των άλλων, θα πρέπει να προσανατολιστεί και προς αυτή την κατεύθυνση δηλαδή στην αλλαγή στάσης και αντίληψης της κοινωνίας απέναντι στα ΑμεΑ.

Στη διπλωματική εργασία αυτή, που πραγματοποιείται στα πλαίσια του επιμορφωτικού προγράμματος «Πρόγραμμα Ειδίκευσης στη Συμβουλευτική και τον Προσανατολισμό» (Π.Ε.ΣΥ.Π) της Α.Σ.ΠΑΙ.ΤΕ ΠΑΤΡΑΣ, θα αναπτυχθούν ο ορισμός, οι στόχοι και τα προβλήματα του Σ.Ε.Π., καθώς και το προφίλ και τα προβλήματα των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Προσανατολίζεται στην Συμβουλευτική και τον Επαγγελματικό Προσανατολισμό των ΑμεΑ, στις πρακτικές προσέγγισής τους και αναλύεται ο επαγγελματικός προσανατολισμός της κάθε κατηγορίας ΑμεΑ ξεχωριστά, εστιάζοντας στις εκάστοτε ιδιαιτερότητες και δυνατότητες τους. Αναφέρονται εναλλακτικές μορφές

απασχόλησης των ΑμεΑ καθώς και προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης τους στην Ελλάδα και στην Ευρώπη. Τέλος, αναγράφονται οι προσωπικές εκτιμήσεις και προτάσεις των συγγραφέων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 Συμβουλευτική και Επαγγελματικός Προσανατολισμός

1 Ιστορική Αναδρομή

Οι ρίζες του επαγγελματικού προσανατολισμού είναι αρκετά παλιές. Ο Πλάτωνας στο περίφημο έργο του «Πολιτεία» είχε επεξεργαστεί και προτείνει μια ολοκληρωμένη πρόταση για την αξιοποίηση των δυνατοτήτων και ικανοτήτων των πολιτών.

Στην Ευρωπαϊκή ήπειρο, η Γαλλία, το Βέλγιο, η Σουηδία και η Αγγλία προηγήθηκαν στη διαμόρφωση αρχικά διαδικασιών και υπηρεσιών αργότερα επαγγελματικού προσανατολισμού. Στη Γαλλία, ο νόμος του «Astier» που δημοσιεύτηκε στις 25 Ιουλίου 1919 προέβλεπε την καθολική οργάνωση της τεχνικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης. Λίγο αργότερα ιδρύεται στο Παρίσι το Εθνικό Ινστιτούτο Επαγγελματικού Προσανατολισμού (INOP) με κύριο σκοπό την εκπαίδευση Συμβούλων Επαγγελματικού Προσανατολισμού (Βίκη & Παπάνης, 2007).

Στην Αγγλία από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα εφαρμόζεται ένα κρατικό σύστημα Επαγγελματικού Προσανατολισμού του οποίου την ευθύνη αναλαμβάνουν τα σχολεία και η Υπηρεσία εξειδίκευσης και απασχόλησης του εργατικού δυναμικού. Στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής ήδη από το τέλος του 19^{ου} αιώνα θεσπίζονται με νόμο θέσεις κρατικών επιθεωρητών Επαγγελματικού Προσανατολισμού και Επαγγελματικής ενημέρωσης.

Στη χώρα μας ο Επαγγελματικός Προσανατολισμός εφαρμόζεται οργανωμένα και συστηματικά από τις αρχές του 1950.

Συγκεκριμένα το 1953 με τη διάταξη της Διεθνούς Συνστάσεως (αριθμός 87) «Περί Επαγγελματικού Προσανατολισμού» αρχίζει να εφαρμόζεται ο θεσμός κάτω από την έντονη πίεση της αστικοποίησης αλλά και προκειμένου να καλυφθούν οι ανάγκες σε ανθρώπινο δυναμικό της αναπτυσσόμενης βιομηχανίας. Την ίδια περίοδο το Υπουργείο Παιδείας ιδρύει ένα πρότυπο κέντρο Επαγγελματικού Προσανατολισμού και καθιερώνει την πρακτική άσκηση του Διδακτικού Προσωπικού Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης σε θέματα Επαγγελματικού Προσανατολισμού. Το 1976 καθιερώνεται επίσημα πλέον ο θεσμός του Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού (Σ.Ε.Π.) στα Γυμνάσια της χώρας μας. Το 1981-1982 ο θεσμός του Σ.Ε.Π. εφαρμόζεται μόνο στη Γ' τάξη Γυμνασίου ενώ το διδακτικό έτος 1983-1984 αρχίζει να εφαρμόζεται ο θεσμός και στα λύκεια (Βίκη & Παπάνης, 2007).

Με την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση (Ν. 2525/97) ο Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός αποκτά πολύ σημαντική θέση στους στόχους του εκπαιδευτικού συστήματος και των διαφόρων σχολικών προγραμμάτων και δραστηριοτήτων.

2 Ορισμός και στόχοι του Σ.Ε.Π.

Ο επαγγελματικός προσανατολισμός ορίζεται ως «συστηματικό πρόγραμμα παροχής πληροφοριών και εμπειριών που συντονίζονται από ειδικό καταρτισμένο σύμβουλο και σχεδιάζεται με σκοπό να διευκολύνει την επαγγελματική ανάπτυξη του ατόμου». Αποτελεί μια μορφή της συμβουλευτικής, την Επαγγελματική Συμβουλευτική, όπου εφαρμόζονται και απαιτούνται οι δεξιότητες της συμβουλευτικής. Ο επαγγελματικός προσανατολισμός λειτουργεί κυρίως προληπτικά. Δεν στοχεύει στην επίλυση προβλημάτων, στη θεραπεία ή στην αντιμετώπιση κρίσεων. Στους τομείς αυτούς στοχεύουν άλλες κατευθύνσεις της συμβουλευτικής. Ως διαδικασία ανάπτυξης είναι μια εξελικτική διαδικασία που βοηθά το άτομο να παίρνει αποφάσεις και να αποκτά επαγγελματική ταυτότητα. Μαθαίνει στο άτομο να αποφεύγει λανθασμένες επιλογές και το βοηθά να ωριμάζει επαγγελματικά (Κωνσταντίνου,2010-2011).

Σύμφωνα με το Ν. 2525/97, άρθρο 10 « ο θεσμός του Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού (Σ.Ε.Π.) στοχεύει στην συμβουλευτική στήριξη των μαθητών κατά τα διάφορα στάδια ανάπτυξης της προσωπικότητάς τους σε συνδυασμό με την έγκυρη και πολύπλευρη πληροφόρηση τους για τις προσφερόμενες εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές με απώτερο σκοπό την αρμονική και ενεργό ένταξη τους στο κοινωνικό γίνεσθαι»
(www.minedu.gov.gr)

Στόχος λοιπόν του Σ.Ε.Π. είναι, να στηρίζει και να ενημερώνει μαθητές, γονείς, εκπαιδευτικούς και την σχολική κοινότητα για θέματα σπουδών, επαγγελματικής πορείας και επιλογών ζωής των νέων. Ο επαγγελματικός προσανατολισμός έχει ως βασικό σκοπό τη σύνδεση της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας. Ιδιαίτερα, σήμερα αυτό αποτελεί κοινωνική επιταγή, αφού η αγορά στα πλαίσια της ενοποιημένης Ευρώπης, είναι πολύ πιο ανταγωνιστική και παγκοσμιοποιημένη. (Βίκη, et al., 2007).

Στην Ελλάδα, τα Γραφεία Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού και το Κέντρο Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού βοηθούν για την λήψη της σωστής απόφασης. Σύμφωνα με το Ν. 1566/85, άρθρο 37, ο Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός

(Σ.Ε.Π.) στοχεύει στην ανάπτυξη της προσωπικότητας των μαθητών, στην πληροφόρησή τους για τις επαγγελματικές διεξόδους, στην ενημέρωσή τους για τα μεταβατικά στάδια προς την επαγγελματική αποκατάσταση και την αρμονική ένταξή τους στο κοινωνικό σύνολο. Ο Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός στοχεύει στη βαθύτερη γνώση του εαυτού (σχολική επίδοση, ενδιαφέροντα, ικανότητες, δεξιότητες, αξίες, στόχοι, και πώς μπορούν να συνδυαστούν για να έχουμε ένα πλήρες επαγγελματικό προφίλ του ατόμου), στη γνώση του κόσμου εργασίας, στη λήψη σωστών, αβίαστων και ελεύθερων αποφάσεων, στην απόκτηση δεξιοτήτων για τη μετάβαση στην αγορά εργασίας, καθώς και στην ομαλή κοινωνική ένταξη του ατόμου. (Κωνσταντίνου, 2010-2011).

Ο Σ.Ε.Π. είναι μια σύνθετη και πολύχρονη διαδικασία που περιλαμβάνεται στους στόχους των εκπαιδευτικών μηχανισμών, αλλά ταυτόχρονα αποτελεί ανάγκη και επιθυμία μαθητών και γονιών. Η υλοποίηση των προγραμμάτων Σ.Ε.Π. έχει συνδεθεί στην Ελλάδα με την λειτουργία του σχολείου στη δευτεροβάθμια βαθμίδα. Για την εφαρμογή του Επαγγελματικού Προσανατολισμού εκτός σχολείου, αρμόδιος φορέας είναι ο Ο.Α.Ε.Δ., ο οποίος με ειδικό πρόγραμμα έχει εκπαιδεύσει στελέχη του που φέρουν τον τίτλο «Σύμβουλος Επαγγελματικού Προσανατολισμού» και ο ΟΕΕΚ για θέματα τεχνικής κατάρτισης. (Φακιόλας, 2004)

Οι προϋποθέσεις για την άσκηση ενός επαγγέλματος είναι, η ανάπτυξη των προσωπικών δεξιοτήτων, ικανοτήτων, ενδιαφερόντων, γνώσεων και άλλων τυπικών προσόντων. Τα προγράμματα Σ.Ε.Π έχουν ως κύριο αντικείμενο τον έγκαιρο εντοπισμό, τον προσδιορισμό και την αξιοποίηση των ενδιαφερόντων, γνώσεων και δεξιοτήτων των νέων, την σύνδεση τους με την αγορά εργασίας και την άσκηση ενός επαγγέλματος που θα τους προσφέρει υλικές ή άλλες αμοιβές και νέες προοπτικές εργασίας.

2.1 Προβλήματα- ζητήματα του Σ.Ε.Π.

Η εξέταση των ζητημάτων που απασχολούν τον Σ.Ε.Π., προϋποθέτει:

- Τον σαφή προσδιορισμό του επιδιωκόμενου στόχου.
- Την πλήρη γνώση των παραμέτρων που τον συναποτελούν π.χ. η πλήρη και σαφή γνώση και εκτίμηση δεδομένων (τα χαρακτηριστικά του ατόμου, ο έγκαιρος εντοπισμός δεξιοτήτων και δυνατοτήτων του, οι ανάγκες του κλπ.).
- Το ολοένα λιγότερο κοινωνικό κράτος, δίχως πολιτική της απασχόλησης.

- Η έλλειψη μεσοπρόθεσμου και μακροπρόθεσμου προγραμματισμού για την απασχόληση, έτσι ώστε ο Σ.Ε.Π. εκτιμώντας τις ανάγκες της αγοράς εργασίας, να οργανώνεται έγκαιρα και να σχεδιάζεται κατάλληλα. (Δελλασούδας, 2004)

Συνοψίζοντας, τα προγράμματα Επαγγελματικού Προσανατολισμού:

- είναι αναγκαία για τη διευκόλυνση της επιλογής επαγγέλματος,
- χρειάζεται να είναι σύγχρονα, έγκυρα και ενημερωμένα για τις τοπικές και διεθνείς εξελίξεις,
- είναι πιο αποτελεσματικά όταν συνεξετάζουν τις επιθυμίες, τις ικανότητες του μαθητή με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας,
- πρέπει να στοχεύουν στην αυτοπραγμάτωση και ευτυχία του ατόμου (Κωνσταντίνου, 2010-2011).

3 Δεξιότητες του συμβούλου επαγγελματικού προσανατολισμού

Οι σύμβουλοι επαγγελματικού προσανατολισμού καλούνται να ενημερώνονται για τις αλλαγές που συμβαίνουν στην κοινωνικο-οικονομική και εργασιακή πραγματικότητα και να αφουγκράζονται τις ανάγκες της κοινωνίας σε σύγχρονο, βραχυπρόθεσμο, και αν γίνεται, σε μακροπρόθεσμο επίπεδο. Πέρα από τις επιστημονικές τους γνώσεις και τις δεξιότητες συμβουλευτικής, ο σύμβουλος σήμερα χρειάζεται να πετύχει και τους ακόλουθους στόχους:

- ✓ υψηλό επίπεδο επιστημονικής κατάρτιση,
- ✓ γνώση δεξιοτήτων συμβουλευτικής και επικοινωνία,
- ✓ γνώση της κοινωνικοοικονομικής κατάστασης,
- ✓ γνώση εργασιακής πραγματικότητας σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο,
- ✓ γνώση των αναγκών της αγοράς εργασίας,
- ✓ να είναι κατανοητός και αντικειμενικός χωρίς να επηρεάζεται από τις δικές του προκαταλήψεις για τα επαγγέλματα βάσει των δικών του σπουδών, εμπειριών και αξιών,
- ✓ να έχει παιδαγωγική κατάρτιση. Έρευνες έδειξαν ότι σύμβουλοι με παιδαγωγική κατάρτιση και παράλληλα γνώση της αγοράς εργασίας είναι πιο αποτελεσματικοί,
- ✓ δια βίου μάθηση (συνεχής επιμόρφωση για τις τεχνολογικές εξελίξεις),
- ✓ χρήση νέων τεχνολογιών ως προς τη συλλογή πληροφοριών, προγραμμάτων αξιολόγησης,

- ✓ διερεύνηση των διαφορετικών και ειδικών αναγκών των μαθητών,
- ✓ διεπιστημονική συνεργασία για μια συνολική αντιμετώπιση της ανάπτυξης και των αναγκών του παιδιού,
- ✓ γνώση πολιτισμικών διαφορών. (Δημητρόπουλος, 1998)

Ο απώτερος στόχος του συμβούλου που εργάζεται με άτομα με ειδικές ανάγκες σε θέματα επαγγελματικής ανάπτυξης είναι να τα βοηθήσει να ενεργήσουν προς την καταλληλότερη εκπαιδευτική και μελλοντικά επαγγελματική επιλογή. Πρόκειται για μια εξελικτική, μακρόχρονη διαδικασία, η οποία εξαιτίας των ιδιομορφιών των ατόμων αυτών (περιορισμένες πρώιμες εμπειρίες, αδυναμία στο επίπεδο λήψης απόφασης, χαμηλό αυτοσυναίσθημα κ.λπ.) είναι καλό να αρχίζει από τα πρώτα χρόνια της ζωής τους.

Σε γενικές γραμμές μπορεί να περιλαμβάνει τα ακόλουθα στάδια:

1. προσδιορισμό και αξιοποίηση των ικανοτήτων και των δυνατοτήτων των ατόμων αυτών,
2. προσπάθεια για ενσωμάτωση και αλληλοαποδοχή τους με το κοινωνικό σύνολο, τα οποία προϋποθέτουν την εργασία με το ίδιο το άτομο για απόκτηση γνώσης του εαυτού, για ενίσχυση της αυτοσυναίσθηματος και για αυτοαποδοχή,
3. ένταξη στην αγορά εργασίας, η οποία προϋποθέτει την παροχή εκπαιδευτικής και επαγγελματικής πληροφόρησης,
4. την εκμάθηση δεξιοτήτων λήψης απόφασης και επίλυσης προβλημάτων, καθώς και
5. την απόκτηση δεξιοτήτων αναζήτησης εργασίας, επαγγελματικής προσαρμογής και διατήρησης της επαγγελματικής θέσης.

Ο ρόλος του συμβούλου στα παραπάνω στάδια μπορεί να είναι εκπαιδευτικός, εξελικτικός, θεραπευτικός ή αποκατάστασης και προληπτικός.

Ο σύμβουλος για να μπορέσει να βοηθήσει το άτομο πρέπει να ακολουθήσει ένα μοντέλο συστημικής παρέμβασης. Πρέπει δηλαδή να εργαστεί όχι μόνο με το ίδιο το άτομο μεμονωμένα, αλλά και με τα άτομα του ευρύτερου περιβάλλοντος του (οικογένεια, σχολείο, φίλοι), ώστε να είναι σε θέση να το αποδεχτούν και να το βοηθήσουν όταν χρειαστεί. Ο σύμβουλος βρίσκεται σε θέση κλειδί για την επίτευξη αυτού του αποτελέσματος. (Βίκη & Παπάνης, 2007).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 Ορισμός και προφίλ των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες

1 Ορισμός ΑμεΑ

A. M. E. A. (Άτομα με Ειδικές Ανάγκες) θεωρούνται τα άτομα που έχουν σημαντική δυσκολία μάθησης και προσαρμογής, εξαιτίας σωματικών, ψυχολογικών, συναισθηματικών και κοινωνικών ιδιαιτεροτήτων. Τα άτομα αυτά έχουν ανάγκη ειδικής εκπαίδευσης που είναι ένας συνδυασμός προσαρμογών του προγράμματος και της διδασκαλίας, υποστηρικτικής εργασίας και δημιουργίας κατάλληλων συνθηκών μάθησης, με σκοπό την ικανοποίηση των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών του μαθητή. (Παντελιάδου, 2004).

Τα άτομα με αναπηρία αποτελούν ποσοστό 9 - 12 % του συνολικού πληθυσμού της Ευρώπης. Υπολογίζονται σε 37.000.000 άτομα (δηλ. 10 φορές τον πληθυσμό της Δανίας), ενώ σε παγκόσμια κλίμακα υπολογίζονται σε 610.000.000. Στην Ελλάδα ποσοστό περίπου 12-14% του πληθυσμού είναι άτομα με κάποια μορφή αναπηρίας, ανεξάρτητα από τη γενεσιουργό αιτία της αναπηρίας τους. (Ειδικό βιβλίο, <http://www.aegean.gr/site/3>). Σύμφωνα με τον Ν.3699/08, ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες έχουν οι μαθητές με σημαντική δυσκολία μάθησης και προσαρμογής εξαιτίας σωματικών, διανοητικών, ψυχολογικών, συναισθηματικών και κοινωνικών ιδιαιτεροτήτων.

2 Ψυχολογικό προφίλ των ΑμεΑ

Τα άτομα με αναπηρία αντιμετωπίζουν καθημερινές απειλές που αφορούν στην ευημερία τους, στη σωματική τους ακεραιότητα, στην ανεξαρτησία και την αυτονομία, στην εκπλήρωση κοινωνικών, οικογενειακών και εκπαιδευτικών ρόλων, σε μελλοντικούς στόχους, και στην οικονομική σταθερότητα. Ομοίως, βιώνουν συνεχή απώλεια. Απώλεια του εξιδανικευμένου εαυτού, ελπίδων και προσδοκιών, απώλεια ικανοτήτων, συναισθήσεων, ευκαιριών, και συντρόφων. Και κάθε φορά που αντιμετωπίζουν μία κατάσταση που υπενθυμίζει την απώλεια τη βιώνουν ξανά.

Αποτέλεσμα των παραπάνω είναι τα άτομα με αναπηρία να αντιμετωπίζουν αυξημένο άγχος, τόσο ως προς την ένταση, όσο και ως προς τη συχνότητα. Η γλώσσα που χρησιμοποιείται για την παρουσίαση των ειδικών αναγκών και της αναπηρίας, καθώς και ο τρόπος που παρουσιάζονται τα παραπάνω, δημιουργούν την εντύπωση ότι τα άτομα αυτά

είναι θύματα που χρειάζονται βοήθεια, θεραπεία και αποκατάσταση. Έτσι, παραμερίζεται η ατομικότητα, και οι ικανότητες των ατόμων με ειδικές ανάγκες, και δημιουργείται μία κατηγοριοποίηση μεταξύ ανάπηρων και «φυσιολογικών» ατόμων συνεισφέροντας στο στίγμα και την προκατάληψη. (Λουίζου & Πολυχρόνη, 2010).

Όπως υποστηρίζουν οι Ravir & Stone σε έρευνά τους το 1991 (όπως αναφέρεται στο Παντελιάδου et al., 2004), η χαμηλή αυτοεικόνα των ΑμεΑ οφείλεται κύρια σε παράγοντες που σχετίζονται:

- α) με τη σχολική αποτυχία,
- β) με το να είναι κανείς διαφορετικός,
- γ) με παράγοντες που ενυπάρχουν στις δυσκολίες μάθησης.

Όπως εξάλλου υποστηρίζουν οι Jarvis & Justice σε έρευνά τους το 1992 (όπως αναφέρεται στο Παντελιάδου et al., 2004) ενώ οι μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες επιδιώκουν να αποκτήσουν κοινωνικές εμπειρίες εντούτοις πολύ συχνά εκδηλώνουν παθητικότητα, αυξημένη εξάρτηση από τους άλλους, γενικότερη έλλειψη αυτοπεποίθησης που αφορά ακαδημαϊκά αλλά και κοινωνικά ζητήματα και ένα έντονο συναίσθημα προσωπικής απαξίωσης και κατωτερότητας.

3 Εκπαίδευση των ΑμεΑ.

Στη δεκαετία του 1980 μελετήθηκε περισσότερο από ποτέ σε βάθος και σε έκταση η ειδική εκπαίδευση και αποσαφηνίστηκαν έννοιες και ορισμοί, οι οποίοι συνδέονται με τα παιδιά και τους νέους που παρουσιάζουν ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Η αναπηρία αποτελεί φυσικό μέρος της ανθρώπινης ύπαρξης και σε καμιά περίπτωση δεν υποβιβάζει το δικαίωμα του ατόμου στη συμμετοχή ή στη συνεισφορά του στη κοινωνία.

Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση (Ε.Α.Ε.) είναι το σύνολο των παρεχόμενων ειδικών εκπαιδευτικών υπηρεσιών στους μαθητές με αναπηρία και με διαπιστωμένες ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, που διασφαλίζουν σε αυτούς ολοκληρωμένη εκπαίδευση, ίσες ευκαιρίες για πλήρη συμμετοχή και συνεισφορά στην κοινωνία, ανεξάρτητη διαβίωση, οικονομική ανεπάρκεια και αυτονομία.(Ν. 3699/2008).

Στόχος της Ε.Α.Ε. είναι να αναπτύξει την προσωπικότητά των μαθητών και να τους καταστήσει ικανούς για μια όσο γίνεται πιο αυτόνομη συμμετοχή στην οικογενειακή,

επαγγελματική, κοινωνική και πολιτισμική ζωή. Ειδικότερα, η Ε.Α.Ε. επιδιώκει (σύμφωνα με τον ν. 3699/2008):

- Την ολόπλευρη και αρμονική ανάπτυξη της προσωπικότητας των μαθητών με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.
- Τη βελτίωση και αξιοποίηση των δυνατοτήτων και δεξιοτήτων τους, ώστε να καταστεί δυνατή η ένταξή τους στο γενικό σχολείο, όπου αυτό είναι δυνατό.
- Την αντίστοιχη προς τις δυνατότητες τους ένταξη στο εκπαιδευτικό σύστημα, στην κοινωνική ζωή και στην επαγγελματική δραστηριότητα. Την αλληλοαποδοχή και την αρμονική συμβίωση τους με το κοινωνικό σύνολο και την ισότιμη κοινωνική τους εξέλιξη. (Ν. 3699/2008).

Σκοπός του θεσμού των ειδικών σχολείων είναι η διασφάλιση ενός προσβάσιμου περιβάλλοντος για τα άτομα με αναπηρία που παρέχει εξατομικευμένη στήριξη, καθώς τα καθιερωμένα σχολεία αποτυγχάνουν να υποστηρίξουν τα παιδιά με ειδικές ανάγκες και να εκπληρώσουν τις κοινωνικές και εκπαιδευτικές τους ανάγκες. Όμως, αναπόφευκτα, οι μαθητές υποβάλλονται σε κοινωνικό αποκλεισμό όταν αποστερούνται της συμμετοχής τους στα καθιερωμένα σχολεία εξαιτίας αναπηρίας, μαθησιακών δυσκολιών ή ειδικών αναγκών γενικότερα. Αυτόματα, γίνεται ένας διαχωρισμός μεταξύ των παιδιών με αναπηρία και των παιδιών χωρίς αναπηρία, δημιουργούνται κατηγοριοποιήσεις και στερεότυπα, τα παιδιά απομακρύνονται από τον κοινό βίο και περιθωριοποιούνται. Και ενώ το σχολείο είναι χώρος κοινωνικοποίησης, δεν δίνεται η ευκαιρία αλληλεπίδρασης των παιδιών με ειδικές ανάγκες και των παιδιών χωρίς ειδικές ανάγκες, δημιουργώντας το «εμείς» και το «εσείς». (Λουίζου & Πολυχρόνη, 2010).

4 Κυριότερα προβλήματα των ΑμεΑ σήμερα

Ο έφηβος με ειδικές ανάγκες και ικανότητες έχει μεγάλη ανάγκη επαγγελματικού προσανατολισμού, συμβουλευτικής και καθοδήγησης σε ότι έχει σχέση με τα επαγγελματικά του σχέδια, προβλήματα και φιλοδοξίες.

Τα άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες παρουσιάζουν:

- Περιορισμένες πρώιμες εμπειρίες, όπως λιγότερες ευκαιρίες για εξερεύνηση του περιβάλλοντος, περιορισμένη αντίληψη των επαγγελματικών ευκαιριών.

- Αδυναμία στο επίπεδο λήψης απόφασης: τα παιδιά με αναπηρίες έχουν λιγότερες ευκαιρίες να ασκηθούν στη λήψη αποφάσεων, διότι άλλοι παίρνουν συνήθως αποφάσεις γι' αυτά (π.χ. γονείς, γιατροί, δάσκαλοι), καθώς συνήθως ζουν υπερπροστατευμένα.
- Χαμηλό αυτοσυναισθημα, στο οποίο συντελούν οι αρνητικές στάσεις του κοινωνικού συνόλου και τα πρότυπα του περιβάλλοντος.
- Έντονη ανασφάλεια.
- Πρακτικές δυσκολίες ένταξης στο εκπαιδευτικό σύστημα.
- Δεν μπορούν να ενταχθούν ικανοποιητικά και επί ίσοις όροις με το υπόλοιπο εργατικό δυναμικό στην αγορά εργασίας. Παρά το γεγονός ότι πολλοί από αυτούς διαθέτουν αξιόλογα επαγγελματικά προσόντα είτε δεν εργάζονται είτε υποαπασχολούνται ή ετεροαπασχολούνται σε εργασίες διαφορετικές από την κατάρτισή τους, με χαμηλές αμοιβές, σε συνθήκες επικίνδυνες, χωρίς ιατροφαρμακευτική και συνταξιοδοτική κάλυψη.
- Δυσκολεύονται στην εύρεση κατοικίας.
- Δυσκολεύονται στην ενημέρωση και στήριξή τους από την Πολιτεία.
- Δείχνουν δυσπιστία απέναντι στις κρατικές αρχές και στους εκπροσώπους της εξουσίας.
- Αντιμετωπίζουν μόνιμη, σκληρή και συχνά παράλογη προκατάληψη και απομόνωση μέσα στο κοινωνικό σύνολο. (Κεδράκα, 2010).

5 Κατηγορίες Ατόμων με ειδικές ανάγκες-ικανότητες

Ο πλέον σύγχρονος και αποδεκτός ορισμός κατά το Υπουργείο Παιδείας και όπως αυτός ψηφίστηκε με το νόμο 3699/2008 αναφέρει στο Άρθρο 3 ως «Μαθητές με αναπηρία και με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες» είναι:

1. Μαθητές με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες θεωρούνται όσοι για ολόκληρη ή ορισμένη περίοδο της σχολικής τους ζωής εμφανίζουν σημαντικές δυσκολίες μάθησης εξαιτίας αισθητηριακών, νοητικών, γνωστικών, αναπτυξιακών προβλημάτων, ψυχικών και νευροψυχικών διαταραχών οι οποίες, σύμφωνα με τη διεπιστημονική αξιολόγηση, επηρεάζουν τη διαδικασία της σχολικής προσαρμογής και μάθησης. Στους μαθητές με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες συγκαταλέγονται ιδίως όσοι παρουσιάζουν νοητική αναπηρία, αισθητηριακές αναπηρίες όρασης (τυφλοί, αμβλύωπες με χαμηλή όραση), αισθητηριακές αναπηρίες ακοής (κωφοί, βαρήκοοι), κινητικές αναπηρίες, χρόνια μη ιάσιμα νοσήματα,

διαταραχές ομιλίας-λόγου, ειδικές μαθησιακές δυσκολίες όπως δυσλεξία, δυσγραφία, δυσαριθμησία, δυσαναγνωσία, δυσορθογραφία, σύνδρομο ελλειμματικής προσοχής με ή χωρίς υπερκινητικότητα, διάχυτες αναπτυξιακές διαταραχές (φάσμα αυτισμού), ψυχικές διαταραχές και πολλαπλές αναπηρίες. Στην κατηγορία μαθητών με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες δεν εμπίπτουν οι μαθητές με χαμηλή σχολική επίδοση που συνδέεται αιτιωδώς με εξωγενείς παράγοντες, όπως γλωσσικές ή πολιτισμικές ιδιαιτερότητες.

2. Οι μαθητές με σύνθετες γνωστικές, συναισθηματικές και κοινωνικές δυσκολίες, παραβατική συμπεριφορά λόγω κακοποίησης, γονεϊκής παραμέλησης και εγκατάλειψης ή λόγω ενδοοικογενειακής βίας, ανήκουν στα άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.
3. Μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες είναι και οι μαθητές που έχουν μία ή περισσότερες νοητικές ικανότητες και ταλέντα ανεπτυγμένα σε βαθμό που υπερβαίνει κατά πολύ τα προσδοκώμενα για την ηλικιακή τους ομάδα. Με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων κατόπιν εισήγησης του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, ανατίθεται η ανάπτυξη προτύπων αξιολόγησης και ειδικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων για τους μαθητές αυτούς σε Σχολές ή Τμήματα Α.Ε.Ι. που, κατόπιν πρόσκλησης που τους απευθύνει το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, εκδηλώνουν ενδιαφέρον. Στους μαθητές αυτούς δεν έχουν εφαρμογή οι λοιπές διατάξεις του παρόντος νόμου.

6 Φορείς Διάγνωσης των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών των μαθητών

Σύμφωνα με το νόμο 3699/2008 τα Κέντρα Διάγνωσης, Αξιολόγησης και Υποστήριξης ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες (Κ.Δ.Α.Υ) μετονομάζονται σε Κέντρα Διαφοροδιάγνωσης, Διάγνωσης και Υποστήριξης Ειδικών Εκπαιδευτικών Αναγκών (ΚΕ.Δ.Δ.Υ). Πιο αναλυτικά στο Άρθρο 4 αναφέρονται τα εξής :

Τα ΚΕ.Δ.Δ.Υ έχουν τις εξής αρμοδιότητες:

- α) Την ανίχνευση και διαπίστωση του είδους και του βαθμού των δυσκολιών των ατόμων με ΕΑΕ.

β) Την εισήγηση για την κατάρτιση προσαρμοσμένων εξατομικευμένων ή ομαδικών προγραμμάτων ψυχοπαιδαγωγικής και διδακτικής υποστήριξης και δημιουργικής απασχόλησης.

γ) Την εισήγηση για την κατάταξη, εγγραφή και φοίτηση στην κατάλληλη σχολική μονάδα ή άλλο εκπαιδευτικό πλαίσιο ή πρόγραμμα Ε.Α.Ε..

δ) Την παροχή συνεχούς συμβουλευτικής υποστήριξης και ενημέρωσης στο εκπαιδευτικό προσωπικό και σε όσους συμμετέχουν στην εκπαιδευτική διαδικασία και στην επαγγελματική κατάρτιση και τη διοργάνωση προγραμμάτων ενημέρωσης και κατάρτισης για τους γονείς και τους ασκούντες τη γονική μέριμνα, σε συνεχή βάση στην περιοχή αρμοδιότητάς τους, υπό τη μορφή ενημερωτικών ημερίδων που οργανώνονται με ευθύνη του οικείου ΚΕ.Δ.Δ.Υ.

ε) Τον καθορισμό του είδους των εκπαιδευτικών βοηθημάτων και τεχνικών οργάνων.

στ) Την εισήγηση για την αντικατάσταση των γραπτών δοκιμασιών των μαθητών.

ζ) Την εισήγηση στις αρμόδιες υπηρεσίες της περιοχής αρμοδιότητάς τους για την ίδρυση, την κατάργηση, την προαγωγή, τον υποβιβασμό, τη μετατροπή ή τη συγχώνευση των ΣΜΕΑΕ και των Τμημάτων Ένταξης, την προσθήκη τομέων στα Επαγγελματικά Γυμνάσια, στα Επαγγελματικά Λύκεια και στην Επαγγελματική Σχολή και τμημάτων ειδικοτήτων, τη στελέχωσή τους και την αύξηση ή μείωση των θέσεων.

η) Τη σύνταξη ετήσιας έκθεσης πεπραγμένων.

θ) Τη σύνταξη εκθέσεων – προτάσεων για τις ενδεχόμενες κτιριακές ή και υλικοτεχνικές παρεμβάσεις που πρέπει να γίνουν στις ΣΜΕΑΕ και στα σχολεία γενικής εκπαίδευσης της περιοχής αρμοδιότητας του κάθε ΚΕΔΔΥ.

ι) Τη σύνταξη εξατομικευμένων εκθέσεων – προτάσεων για τους μαθητές.

ια) Την πρόταση για την εφαρμογή προγραμμάτων πρώιμης παρέμβασης όπου απαιτείται.

7 Φοίτηση των Ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες – ικανότητες

Σε επίπεδο Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης πέρα από τα σχολεία γενικής παιδείας που έχουν τμήματα ένταξης ή παρέχουν παράλληλη στήριξη στους μαθητές λειτουργούν και οι παρακάτω εκπαιδευτικές δομές:

- ⇒ Το **Γυμνάσιο Ειδικής Αγωγής** για μαθητές με ελαφρές δυσκολίες μάθησης, απόφοιτους Δημοτικού Σχολείου, από το 14^ο μέχρι και το 18^ο έτος, το οποίο περιλαμβάνει την προκαταρκτική τάξη και τρεις επόμενες τάξεις Α΄, Β΄ και Γ΄.
- ⇒ Το **Ενιαίο Λύκειο Ειδικής Αγωγής** για μαθητές απόφοιτους Γυμνασίου, με ελαφρές δυσκολίες μάθησης, από το 18^ο μέχρι και το 22^ο έτος, το οποίο περιλαμβάνει την προκαταρκτική τάξη και τρεις επόμενες τάξεις Α΄, Β΄ και Γ΄.
- ⇒ Το **Ειδικό Επαγγελματικό Γυμνάσιο (πρώην Τεχνικό Επαγγελματικό Εκπαιδευτήριο (ΤΕΕ) Ειδικής Αγωγής Α΄ Βαθμίδας)** στο οποίο εγγράφονται απόφοιτοι δημοτικού σχολείου γενικής ή ειδικής εκπαίδευσης και στα οποία η φοίτηση διαρκεί πέντε έτη. Στα γυμνάσια αυτά εφαρμόζεται πρόγραμμα για την ολοκλήρωση της εννιάχρονης υποχρεωτικής εκπαίδευσης και την παροχή επαγγελματικής εκπαίδευσης. Το σχολείο αυτό περιλαμβάνει τις τάξεις Α΄, Β΄, Γ΄, Δ΄ και Ε΄ και εφαρμόζει πρόγραμμα σπουδών που ισοδυναμεί με το εκπαιδευτικό περιεχόμενο του Γυμνασίου και του κύκλου σπουδών Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, που ως γνωστό παρέχει εξειδικευμένη τεχνική και επαγγελματική γνώση.
- ⇒ Το **Ειδικό Επαγγελματικό Λύκειο (πρώην Τεχνικό Επαγγελματικό Εκπαιδευτήριο (ΤΕΕ) Ειδικής Αγωγής Β΄ Βαθμίδας)** για μαθητές απόφοιτους Γυμνασίου ή Ειδικού Επαγγελματικού Γυμνασίου, από το 19^ο μέχρι και το 22^ο έτος. Οι απόφοιτοι γενικού Γυμνασίου παρακολουθούν τις τάξεις Α΄ και Β΄ που αντιστοιχούν, ως προς το εκπαιδευτικό περιεχόμενο του Ειδικού Επαγγελματικού Γυμνασίου (Τ.Ε.Ε. Α΄ κύκλου σπουδών) και μπορούν στη συνέχεια, να παρακολουθήσουν τις τάξεις Γ΄ και Δ΄ που αντιστοιχούν ως προς το εκπαιδευτικό τους περιεχόμενο του Ειδικού Επαγγελματικού Λυκείου (Τ.Ε.Ε.Β΄ κύκλου σπουδών). Οι απόφοιτοι του Ειδικού Επαγγελματικού Γυμνασίου μπορούν να παρακολουθήσουν μόνο τις τάξεις Γ΄ και Δ΄.
- ⇒ Τα **Εργαστήρια Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (Ε.Ε.Ε.Ε.Κ.)** εκπαιδεύουν μαθητές ηλικίας 14 - 22 χρόνων στα οποία η φοίτηση διαρκεί από 5 μέχρι 8 χρόνια, ανάλογα με τις εξειδικεύσεις και τις εκπαιδευτικές ανάγκες των μαθητών. Σε αυτά εγγράφονται απόφοιτοι δημοτικών σχολείων γενικής ή ειδικής εκπαίδευσης και γενικά τα παιδιά που δεν μπορούν να εκπαιδευτούν στις άλλες εκπαιδευτικές δομές.
- ⇒ Την **Ειδική Επαγγελματική Σχολή**, στην οποία εγγράφονται απόφοιτοι του ειδικού επαγγελματικού γυμνασίου και στην οποία η φοίτηση διαρκεί τέσσερα έτη. Τα

εργαστήρια των ειδικών επαγγελματικών σχολών εξοπλίζονται από τα γραφεία Επαγγελματικής Εκπαίδευσης.

(www.minedu.gov.gr)

8 Ο ρόλος των ΣΜΕΑΕ στον επαγγελματικό προσανατολισμό των ΑμεΑ.

Το Σχολείο καλείται, να υπηρετήσει έναν κατ' εξοχήν ενταξιακό ρόλο για τα ΑμεΑ με την παροχή εκπαίδευσης τόσο των ίδιων όσο και του κοινωνικού συνόλου με στοχευμένες δράσεις και υποστήριξης στην ομαλή μετάβαση τους στην αγορά εργασίας. Η απασχόληση είναι ένας βασικός παράγοντας της κοινωνικής ενσωμάτωσης των ΑμεΑ προσφέροντας:

- ⇒ Οικονομική αμοιβή,
- ⇒ ισχυροποίηση της ταυτότητας,
- ⇒ ενίσχυση της αυτοεκτίμησης τους καθώς και
- ⇒ κοινωνική δικτύωση.

Οι ΣΜΕΑΕ μπορούν να αξιοποιήσουν δυνατότητες ενταξιακής διαδικασίας στην αγορά εργασίας με την ανάπτυξη δεξιοτήτων μέσα από :

- Πρόγραμμα σπουδών και τις λοιπές σχολικές δραστηριότητες
- Μαθητεία σε εργασιακούς χώρους.
- Σχολικούς Συνεταιρισμούς

Στο Σχολικό Συνεταιρισμό θα δοθεί περισσότερο έμφαση διότι πρόκειται για ένα νέο θεσμό και αποτελεί τον μεταβατικό κρίκο που συνδέει το σχολείο και την εκπαίδευση με την αγορά εργασίας. Σύμφωνα με το **Νόμο 1566/1985 (άρθρο 46, παρ. 3)**, ο Σχολικός Συνεταιρισμός έχει ως βασικό σκοπό *«τη διαπαιδαγώγηση των μαθητών σχετικά με τις αρχές της αλληλοβοήθειας, της συνεργασίας και της κοινωνικής ευθύνης, την ανάπτυξη της ανεξάρτητης σκέψης και δημοκρατικής συνείδησης, καθώς και τη γνώση συλλογικών μορφών οικονομικής δραστηριότητας»*.

Επέκταση του θεσμού των μαθητικών συνεταιρισμών και στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση πραγματοποιείται από το έτος 2013, όπου σκοπός του Σχολικού Συνεταιρισμού στις Σχολικές Μονάδες Ειδικής Αγωγής είναι ο εξής :

- Η εξασφάλιση της υλοποίησης της πρακτικής άσκησης στο τελευταίο έτος σπουδών σε όλες τις ΣΜΕΑΕ Δευτεροβάθμιας επαγγελματικής εκπαίδευσης (Ε.Ε.Ε.Ε.Κ., Ειδικά Επαγγελματικά Γυμνάσια)
- Η εξασφάλιση λειτουργίας κυλικείου στις ΣΜΕΑΕ Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης και η προσομοίωση της λειτουργίας του προς αυτό των σχολείων τυπικής εκπαίδευσης.
- Η ανάπτυξη αλληλέγγυου κοινωνικού δικτύου υποστήριξης των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων των ΣΜΕΑΕ στην τοπική αγορά και κοινωνία. (Νόμος 4186/2013 Άρθρο 28), (ΦΕΚ 1127/2013).

Οι κύριοι παιδαγωγικοί στόχοι της εφαρμογής του σχολικού συνεταιρισμού είναι :

- Η ανάπτυξη επαγγελματικών δεξιοτήτων εκ μέρους των μαθητών και των μαθητριών και η προσομοιωτική άσκηση επαγγελματικών ρόλων (όπως η συνέπεια στην τήρηση ωραρίου, η διενέργεια αγορών και πωλήσεων, η ανάρτηση ενημερωτικών πινακίδων, η διαμόρφωση τιμολογίου, η συνεργασία, η κατανομή ρόλων, η λήψη αποφάσεων, η καταγραφή και η απογραφή των ειδών κ.ά.).
- Η ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων (κανόνες επαγγελματικής επικοινωνίας και κοινωνικής συνδιαλλαγής, κανόνες δημοκρατικής διαχείρισης και λήψης αποφάσεων, σεβασμός στις ιδιαιτερότητες, ενημέρωση σε θέματα κοινωνικής ασφάλειας και δημόσιας υγιεινής, κ.ο.κ)

Άλλη καινοτόμα δράση εκτός από το σχολικό συνεταιρισμό είναι και τα σχολικά «κυλικεία» τα οποία μπορούν να λειτουργούν με εκπαιδευτικό στόχο. Αυτό σημαίνει ότι η λειτουργία τους γίνεται από ομάδα μαθητών με υπεύθυνο έναν εκπαιδευτικό. Στόχος είναι η εκμάθηση διαχείρισης χρημάτων, επικοινωνίας και το βασικότερο εκμάθηση λειτουργίας σε οργανωμένη διαδικασία. Η οικονομική κατάσταση του κυλικείου (κόστος υλικών και φθορά υλικών) είναι ρόλος του Διευθυντή. (Κοτταρίδη, et al., 2000).

8.1 Επαγγελματική αποκατάσταση των αποφοίτων ΣΜΕΑΕ

Η Επαγγελματική αποκατάσταση των αποφοίτων ΣΜΕΑΕ, (Ε.Ε.Ε.Ε.Κ, Ειδικά Επαγγελματικά Γυμνάσια, Ειδικά Επαγγελματικά Λύκεια και Ειδικές επαγγελματικές σχολές) διακρίνεται σε:

- Αυτοαπασχόληση : απαιτείται να δημιουργηθούν προϋποθέσεις απασχόλησης για μεγάλο αριθμό καταρτισθέντων σε θέσεις αυτοαπασχολούμενης εργασίας, να γίνει διερεύνηση της αγοράς και προσαρμογή στις σύγχρονες απαιτήσεις σχεδιασμού, ποιότητας, προβολής και διακίνησης των προϊόντων των αυτοαπασχολούμενων και τέλος να γίνει πληροφόρηση των καταναλωτών, της ευρύτερης αγοράς και των επαγγελματιών και
- Ετεροαπασχόληση : Εύρεση έμμισθης θέσης εργασίας, για άτομα που ολοκληρώνουν την κατάρτισή τους και επιθυμούν να εργασθούν. Παροχή συστηματικής εκπαίδευσης και παρακολούθησης στον εργασιακό χώρο προκειμένου να εξασφαλισθεί η επιτυχία της εργασιακής ένταξης. Συνεχής συμβουλευτική υποστήριξη εργοδότη, εργαζομένου και οικογένειας, για οποιοδήποτε ζήτημα προκύψει. Στήριξη στην προσπάθεια εύρεσης νέας εργασίας, σε περίπτωση που ο εργαζόμενος εγκαταλείπει ή επιθυμεί άλλη θέση ή απολύεται.

Τα περισσότερα ΑμεΑ συχνά βρίσκονται έξω από την αγορά εργασίας. Πολλά άτομα της κατηγορίας αυτής αντιμετωπίζουν την προοπτική της μακροχρόνιας ανεργίας ή της μερικής απασχόλησης ή ακόμα της απασχόλησης σε εργασία χωρίς ενδιαφέρον. Ο αποκλεισμός από την εργασία και οι συνεπακόλουθες οικονομικές δυσκολίες έρχονται να επιτείνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό που αντιμετωπίζουν τα άτομα με ειδικές ανάγκες, που συνήθως μετά το πέρας της σχολικής εκπαίδευσης παραμένουν σπίτι τους, περιμένοντας το προνοιακό επίδομα. (Λογαράς, 2013) Και αυτό γιατί, η θεσμοθέτηση της ένταξης από το κράτος δε συνοδεύτηκε από την εφαρμογή μιας εκπαιδευτικής και κοινωνικής πολιτικής, που θα περιελάμβανε νέα αναλυτικά προγράμματα, επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, αναθεώρηση των εκπαιδευτικών αξιών και στόχων και αποδοχή της διαφορετικότητας από την κοινωνία. (Ζώνιου & Σιδέρη, 2004)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 Συμβουλευτική και Επαγγελματικός προσανατολισμός των ΑμεΑ.

1 Ορισμός και θεσμικό πλαίσιο

Με τον όρο επαγγελματική καθοδήγηση και συμβουλευτική εννοούμε ένα συστηματικό πρόγραμμα πληροφόρησης και εμπειριών, συντονισμένο από έναν ειδικό και σχεδιασμένο έτσι, ώστε να διευκολύνει την επαγγελματική ανάπτυξη και εξέλιξη του ατόμου, παρέχοντάς του, μέσα από ένα σύνολο διαδικασιών, υπηρεσιών και τεχνικών.(Bίκη et al., 2007).

Ειδικά στα ΑμεΑ ο Σύμβουλος εφαρμόζει ατομική και όχι ομαδική συμβουλευτική. Στοχεύει στην ανάπτυξη των βασικών δεξιοτήτων, αυτοσυντήρησης, αυτοδιαχείρισης και κοινωνικοποίησης του ΑμεΑ, δίνοντάς του τη δυνατότητα να απαιτήσει κάποιας μορφής πρακτική εμπειρία.

Θα πρέπει να γνωρίζει βέβαια την ισχύουσα νομοθεσία για τα ΑμεΑ, τα χαρακτηριστικά κάθε αναπηρίας, τις θέσεις στην αγορά εργασίας, τα μοντέλα επαγγελματικού προσανατολισμού για τα ΑμεΑ, τους τρόπους συνεργασίας με τους άλλους ειδικούς και τέλος τα μοντέλα ανάπτυξης εργασιακών δεξιοτήτων και δεξιοτήτων καθημερινής ζωής.

Έτσι ο σύμβουλος θα πρέπει να :

- ✓ προσφέρει στα ΑμεΑ υπηρεσίες συμβουλευτικής,
- ✓ συναποφασίζει με τους γονείς για τους τρόπους και τα μέσα πρακτικής άσκησης,
- ✓ συνεργάζεται με τους εκπαιδευτικούς στην ανάπτυξη προγραμμάτων αυτογνωσίας και λήψης αποφάσεων.

Στο εξωτερικό, τα σχολεία Ειδικής Αγωγής προσφέρουν στους μαθητές τους:

1. Καταιγισμό πληροφοριών σχετικά με τα επαγγέλματα από τους ίδιους τους επαγγελματίες μέσω των επισκέψεων σε χώρους εργασίας και συζητήσεων σχετικά με τα καθήκοντα, υποχρεώσεις, απαιτήσεις κλπ.
2. Κυκλική απασχόληση σε όλες τις θέσεις εργασίας που τους προσφέρει μία επιχείρηση, ώστε να βρεθεί η καταλληλότερη.
3. Σύμπραξη με επιχειρήσεις και οργανισμούς για την παροχή κοινών εκπαιδευτικών και επαγγελματικών προγραμμάτων.
4. Συνεργατική μάθηση με πληθώρα μαθησιακών ευκαιριών.

5. Εκπαίδευση όλων των υποστηρικτικών οικογενειακών και φιλικών δικτύων. Δηλαδή, γονείς και φίλοι μπορούν να δώσουν χρήσιμες πληροφορίες (χόμπι, ενδιαφέροντα) που βοηθούν στη σκιαγράφηση του επαγγελματικού προφίλ ΑΜΕΑ.
6. Προληπτικές παρεμβάσεις στην τροποποίηση του περιβάλλοντος, με στόχο τη μείωση των αγχογόνων παραγόντων και την παρέμβαση σε ατομικό επίπεδο, ώστε ο μαθητής να αναπτύξει προσωπική επάρκεια και υψηλή αυτοεκτίμηση.
7. Σε σχολικό πλαίσιο, με τη συμβουλευτική παρέχεται άμεσες υπηρεσίες προς το μαθητή, συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς και παρεμβαίνει στη σχολική μονάδα, αλλά και έμμεσες υπηρεσίες για προληπτικές παρεμβάσεις.
8. Εφαρμογή του θεσμού του Επαγγελματικού Προσανατολισμού όπου ο μαθητής με αναπηρία και η οικογένεια του, ενημερώνονται για τις μεταγυμνασιακές σχολικές βαθμίδες, τους όρους και προϋποθέσεις εισόδου σε κάθε επάγγελμα, τους όρους εργασίας κλπ. Παράλληλα στοχεύει στην απόκτηση αυτογνωσίας του μαθητή, να αναδείξει τις κλίσεις και τις δεξιότητες του (σωματικές-νοητικές-συναισθηματικές-κοινωνικές-οικονομικές) και να αξιοποιήσει το δυναμικό του. Ο Επαγγελματικός Προσανατολισμός ολοκληρώνεται με τη λήψη επαγγελματικής απόφασης. (Βίκη et al., 2009).

Μεγάλη σημασία θα πρέπει να δίνεται στην πρακτική άσκηση των εκπαιδευομένων σε πραγματικές συνθήκες εργασίας. Αυτό βέβαια προϋποθέτει την ευαισθητοποίηση των εργοδοτών, των εργαζομένων στο ίδιο περιβάλλον και γενικά της κοινωνίας. Δυστυχώς στην Ελλάδα τα ΑμεΑ δεν έχουν αρκετές ευκαιρίες για μαθητεία. Επίσης, θα πρέπει να ληφθεί μέριμνα ώστε τα προγράμματα αυτά να μην αποσκοπούν μόνο στην ανάπτυξη των επαγγελματικών δεξιοτήτων (όπως γίνεται συνήθως) αλλά και στην συστηματικά σχεδιασμένη ανάπτυξη των διαπροσωπικών δεξιοτήτων, οι οποίες είναι απαραίτητες για την ολοκλήρωση του ατόμου άρα και για την βελτίωση των επαγγελματικών δεξιοτήτων του. (Παπασταμάτης, 2009).

Ο Ν. 2643/98 αποτελεί τη βασική νομοθεσία που ισχύει σήμερα στη χώρα μας σχετικά με την απασχόληση ατόμων με κινητική αναπηρία και φέρει την ονομασία «*Μέριμνα για την απασχόληση προσώπων ειδικών κατηγοριών και άλλες διατάξεις*». Μεριμνά για την απασχόληση ατόμων ειδικών κατηγοριών, όπου αναφέρεται ότι παρέχεται η δυνατότητα για πρόσληψη σε δημόσιες υπηρεσίες, σε νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.), σε

Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α) και στον ιδιωτικό τομέα, σε προκαθορισμένο ποσοστό. Περιλαμβάνονται ρυθμίσεις σχετικά με το διορισμό ή πρόσληψη των ατόμων αυτών σε δημόσιες υπηρεσίες, νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.) και οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.) κάθε βαθμίδας. Με την ψήφιση των Ν. 2956/2001 και Ν. 3227/2004 θεσμοθετούνται αλλαγές στο Ν. 2643/1998. Οι αλλαγές αυτές συνδέονται με τη θεμελίωση του αυτοτελούς δικαιώματος προστασίας, το άνοιγμα του στενού δημόσιου τομέα για τα άτομα με αναπηρία και μια σειρά διαδικαστικά θέματα, προκειμένου ο Ν. 2643/1998 να λειτουργήσει μέσα σε πλαίσιο αξιοκρατίας και δίκαιης κατανομής των θέσεων εργασίας. Ιδιαίτερα με την ψήφιση του Ν. 2839/2000 (άρθρο 3) καταργήθηκε η απαγόρευση απασχόλησης των ατόμων με αναπηρία στο δημόσιο τομέα, που ίσχυε μέχρι τότε, λόγω του ότι αποτελούσε παραβίαση των ανθρωπίνων και κοινωνικών δικαιωμάτων.

9. Τα τελευταία χρόνια έχουν αναπτυχθεί πρωτοβουλίες από τον Ο.Α.Ε.Δ. που αφορούν προγράμματα επιχορήγησης εργοδοτών προκειμένου να απασχολήσουν άτομα με αναπηρία. Με ΥΑ του Υπουργού Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων (33712/24-6-1997) καταρτίστηκαν τέσσερα προγράμματα επιχορήγησης ιδιωτικών επιχειρήσεων, επιχειρήσεων Ο.Τ.Α., συνεταιρισμών, επαγγελματικών σωματείων και γενικά εργοδοτών, για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας ατόμων με αναπηρία. Ένα άλλο πρόγραμμα απασχόλησης αφορά τους νέους ελεύθερους επαγγελματίες – ατόμων με αναπηρία 18 – 65 ετών. Το πρόγραμμα είναι τριετές, ενώ το ποσό της επιδότησης αυξάνεται ανάλογα με το ποσοστό αναπηρίας (άνω του 60%), το φύλο (αν είναι γυναίκα), την ηλικία (άνω των 40) και τον τόπο διαμονής (απομακρυσμένη περιοχή). (Βίκη et al., 2009).

2 Παράγοντες που συμβάλουν στη διάκριση στην απασχόληση

Στις περισσότερες βιομηχανοποιημένες χώρες η αμειβόμενη εργασία είναι σημαντικό κριτήριο κατηγοριοποίησης ατόμων σε τάξεις, κοινωνικό επίπεδο και ισχύ. Αυτό σημαίνει ότι άτομα που βρίσκονται στο περιθώριο της αγοράς εργασίας αντιμετωπίζουν μία πληθώρα οικονομικών, πολιτικών και κοινωνικών στερήσεων και απωλειών.

Αυτή την αδικία τη βιώνουν ευρέως τα άτομα με αναπηρία (Barnes et al, 1999), καθώς τα ποσοστά ανεργίας των ατόμων με αναπηρία είναι υψηλότερα από τον εθνικό μέσο όρο της κάθε χώρας. Πέρα από την άνιση κατανομή των ποσοστών απασχόλησης, ανισότητα και

διάκριση υπάρχει και στην κατανομή της εργασίας ως προς το είδος. Τα περισσότερα άτομα με αναπηρία κατέχουν δουλειές οι οποίες δεν είναι καλά αμειβόμενες, δεν απαιτούν υψηλά επίπεδα εξειδίκευσης, και δεν παρέχουν ασφάλεια. Αντίστοιχα, υπάρχει πολύ μικρή εκπροσώπηση σε δουλειές με υψηλές αμοιβές, προοπτικές εξέλιξης, και ασφάλεια.

Η διάκριση και ο αποκλεισμός των ατόμων με αναπηρία από την εργασιακή απασχόληση έχει τις ρίζες του τόσο στις πολιτικές που εφαρμόζονται –ή δεν εφαρμόζονται, στο κόστος των πολιτικών αυτών, αλλά και στη μη προσβασιμότητα των εργασιακών χώρων που ξεκινάει από τα μέσα μεταφοράς και καταλήγει στην αποτρεπτική αρχιτεκτονική των κτιρίων. Συμπληρωματικά αίτια είναι η μη διαθέσιμη τεχνολογία που βοηθά άτομα με αναπηρία, (για παράδειγμα ηλεκτρονικοί υπολογιστές με λογισμικό για άτομα με προβλήματα όρασης), τα τυπικά προσόντα που απαιτούνται, και το «κοινωνικά αποδεκτό» παρουσιαστικό. (Λουίζου & Πολυχρόνη, 2010).

Άλλοι παράγοντες είναι:

- Η κατάσταση υγείας τους (φυσικές και λειτουργικές δυσκολίες).
- Η στάση (προκαταλήψεις-στερεότυπα) της κοινωνίας.
- Η έλλειψη εμπειρίας τους.
- Η εμφάνιση τους.
- Η έλλειψη προσβασιμότητας στο χώρο εργασίας.
- Η δυσκολία στην μεταφορά από και προς την εργασία τους.
- Η εργασία σε βάρδιες (Κεδράκα, 2010).

Αποτέλεσμα της εργασιακής αυτής ανισότητας και του αποκλεισμού είναι τα μεγαλύτερα επίπεδα φτώχειας για τα άτομα με αναπηρία και η εξάρτησή τους από τα κρατικά επιδόματα και τη φιλανθρωπία. (Λουίζου & Πολυχρόνη, 2010).

3 Κύριοι στόχοι της Επαγγελματικής Συμβουλευτικής των ΑμεΑ.

Οι στόχοι της επαγγελματικής συμβουλευτικής των Ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, είναι οι εξής:

1. Η πολλαπλή στήριξη των ατόμων με αναπηρία (αλλά και των οικογενειών τους) όχι μόνον να βρουν μια θέση εργασίας αλλά να καταφέρουν να ενταχθούν ομαλά και να λειτουργήσουν ισότιμα στον εργασιακό τους χώρο, ανάμεσα στην ομάδα των συναδέλφων των πελατών, των προμηθευτών κτλ

2. Η ενημέρωση και ενθάρρυνση των εργοδοτών να λειτουργήσουν χωρίς στερεότυπα και προκαταλήψεις και να επιλέγουν άτομα με αναπηρία, για να εργαστούν στην επιχείρησή τους.

Ο επαγγελματικός σύμβουλος πρέπει να γνωρίζει:

- Την ισχύουσα νομοθεσία και πολιτική που ακολουθείται για τα ΑμεΑ.
- Τα χαρακτηριστικά των διάφορων τύπων αναπηρίας.
- Τις θέσεις στην αγορά εργασίας.
- Τα μοντέλα επαγγελματικού προσανατολισμού για τα ΑμεΑ.
- Τις συνέπειες των κοινωνικών στερεότυπων στην αυτοεκτίμηση των ΑμεΑ.
- Τους τρόπους συνεργασίας με άλλους ειδικούς.
- Τα μοντέλα ανάπτυξης εργασιακών δεξιοτήτων, καθώς και δεξιοτήτων απαραίτητων στην καθημερινή ζωή και στην αναζήτηση εργασίας.

Σύμφωνα με το μοντέλο του Super (1983), η επαγγελματική συμβουλευτική αποτελείται από τα στάδια:

1. Πληροφόρησης και αξιολόγησης.
2. Διερεύνησης της επαγγελματικής ωριμότητας.
3. Μέτρησης των ικανοτήτων, των ενδιαφερόντων και του δυναμικού του ατόμου.
4. Απολογισμού και ερμηνείας των αποτελεσμάτων. (Βίκη et al., 2007).

Ο Επαγγελματικός προσανατολισμός των ΑμεΑ πρέπει να βασίζεται:

- στην ενίσχυση του αυτοσυναίσθηματος,
- στην στήριξη της οικογένειας,
- στη συνειδητοποίηση κι αξιοποίηση του εαυτού και των δυνατοτήτων του,
- στην πληροφόρηση και τη συνειδητοποίηση των εκπαιδευτικών και επαγγελματικών ευκαιριών που υπάρχουν και
- στον σχεδιασμό και την υλοποίηση ενός σχεδίου δράσης για το μέλλον, που περιλαμβάνει την εκμάθηση τεχνικών πληροφόρησης, λήψης απόφασης και αλλαγής.

Κατά την αναζήτηση ενός επαγγέλματος θα πρέπει να συνεκτιμώνται:

- Η περιγραφή του επαγγέλματος : τι ακριβώς θα κάνουν και τι θα κερδίσουν από τη συγκεκριμένη δουλειά-εργασία.
- Οι απαιτήσεις επαγγέλματος : ποιες θα είναι οι βασικές τους υποχρεώσεις

- Οι συνθήκες εργασίας :
 - Χρόνος/διάρκεια εργασίας (ωράριο, υπερωρίες, ελαστικότητα ωραρίου, άδειες).
 - Χώρος εργασίας (πού βρίσκεται, πόσο δύσκολο είναι να φτάσει κανείς, αν οι συγκοινωνίες εξυπηρετούν, τα επίπεδα θορύβου, επικινδυνότητας, σκόνης κλπ).
 - Οργάνωση και δομή της εργασίας (ποιος θα είναι ο προϊστάμενός τους, τι προοπτικές εξέλιξης έχουν, με ποιους θα πρέπει να συνεργάζονται).
 - Αμοιβές (υλικές και ηθικές): ποιες θα είναι και με ποιους όρους δίνονται.
- Τα προσωπικά χαρακτηριστικά: προϋποθέσεις που χρειάζονται για τη συγκεκριμένη δουλειά σε επίπεδο:
 - Προσωπικότητας
 - Ικανοτήτων/δεξιοτήτων

10. Εκπαίδευσης/κατάρτισης/ειδικών γνώσεων/εξειδικεύσεων (Βίκη et al., 2009).

4 Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες & Επαγγελματική Κατάρτιση και Αποκατάσταση

Οι μαθητές με αναπηρία αντιμετωπίζουν μεγάλες δυσκολίες κατά τη μετάβαση τους από το σχολείο στην αγορά εργασίας. Υπάρχουν πολλοί περιορισμοί και θα πρέπει να βρουν υποστηρικτικό εργασιακό περιβάλλον το οποίο θα συναινέσει να προσαρμοστεί στις ιδιαίτερες απαιτήσεις τους. Η μάθηση που στηρίζεται πραγματικά εργασιακά περιβάλλοντα μπορεί να αποδειχτεί πολύτιμη και όσο νωρίτερα αρχίσει ο σχεδιασμός της σταδιοδρομίας τους τόσο μεγαλύτερες είναι οι πιθανότητες απασχόλησης τους αργότερα. (Βίκη et al., 2009).

Η Ειδική Επαγγελματική Κατάρτιση, με κατάλληλα προσαρμοσμένες μεθόδους και προγράμματα, μέσα σε ειδικούς χώρους, επιδιώκει να προετοιμάσει τα άτομα με αναπηρία για έναν κόσμο που δεν είναι φτιαγμένος γι' αυτά. Τα οικονομικώς αναπτυγμένα κράτη δίνουν ιδιαίτερη βαρύτητα στη σωστή επαγγελματική προετοιμασία των ΑμεΑ. (Βίκη et al., 2007).

4.1 Εναλλακτικές μορφές επαγγελματικής εκπαίδευσης

Οι εναλλακτικές μορφές για την επαγγελματική εκπαίδευση των ΑμεΑ είναι :

- 1) **Εργασία μέσα στο σχολείο.** Η εργασία αυτή αναφέρεται: α) στη δημιουργία δομών μέσα στο σχολικό περιβάλλον όπου προσεγγίζουν την πραγματικότητα ενός εργασιακού χώρου κατάλληλα προσαρμοσμένο στις ανάγκες των ΑμεΑ (Δημητρόπουλος, 1995). β) Παραλλαγή αυτού του συστήματος αποτελεί η προσομοίωση της εργασίας στο σχολείο, όπου η εργασία τροποποιείται ως προς το περιεχόμενο ή την ακολουθία, ώστε να γίνει πιο προσιτό στις εκπαιδευτικές ανάγκες των μαθητών και γ) Το σύστημα μερική φοίτηση-μερική εργασία. Οι εκπαιδευόμενοι παρακολουθούν ένα μέρος του προγράμματος σε κατάλληλη σχολή ή εργαστήριο και ένα μέρος σε εργασιακό χώρο.
- 2) **Εκπαίδευση μέσα σε εργασιακό χώρο.** Προτείνεται για μικρές ομάδες, οι οποίες επιβλέπονται, είτε από στέλεχος της επιχείρησης είτε από λειτουργό τη ειδικής αγωγής.
- 3) **Η μαθητεία.** Τα ΑμεΑ εκπαιδεύονται κοντά σε έναν επαγγελματία, σε πραγματικές συνθήκες εργασίας. (Δημητρόπουλος, 1995).

4.2 Παράγοντες επιλογής μορφής επαγγελματικής εκπαίδευσης

Οι παράγοντες που επηρεάζουν την επιλογή κάποιας από τις προηγούμενες μορφές επαγγελματικής εκπαίδευσης είναι :

- 1) Το δυναμικό των μαθητών ΑμεΑ και η κινητοποίησή τους.
- 2) Οι προηγούμενες εκπαιδευτικές εμπειρίες τους.
- 3) Οι δυνατότητες των υπευθύνων του προγράμματος (σε έμψυχο και άψυχο δυναμικό) ώστε να στηρίζουν τις εναλλακτικές μορφές εκπαίδευσης.
- 4) Το νομικό πλαίσιο, το οποίο δεν είναι πάντα σε θέση να καλύψει τέτοιες μορφές εκπαίδευσης.
- 5) Ο βαθμός προετοιμασίας και ωριμότητας των φορέων, ώστε να δεθούν καινοτομίες (Δημητρόπουλος, 1995).

4.3 Εφαρμογή Σ.Ε.Π. στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα, υπάρχουν αρκετοί λόγοι που δυσκολεύουν την εφαρμογή προγραμμάτων ένταξης των ΑμεΑ (Δελλασσούδας, 1992). Μερικοί είναι :

⇒ Το υψηλό κόστος των προγραμμάτων.

- ⇒ Η έλλειψη ορατού οικονομικού οφέλους από τέτοιες επενδύσεις.
- ⇒ Η αδυναμία των ΑμεΑ να υπερασπιστούν τα συμφέροντά τους και να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους.
- ⇒ Τα γραφειοκρατικά προβλήματα.
- ⇒ Η έλλειψη νομοθετικής ρύθμισης για τους όρους οργάνωσης και λειτουργίας των ιδρυμάτων επαγγελματικής κατάρτισης.
- ⇒ Η ανεπαρκής πληροφόρηση.
- ⇒ Η αρνητική στάση των εργοδοτών απέναντι στα ΑμεΑ.
- ⇒ Η έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού-συμβούλων σχολικού επαγγελματικού προσανατολισμού για τα ΑμεΑ.
- ⇒ Η ανεπαρκής ενημέρωση των εργοδοτών και η έλλειψη ουσιαστικών κινήτρων για την πρόσληψη ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.

Σήμερα, για την κοινωνική ένταξη των ατόμων με ειδικές ανάγκες (ΑμεΑ), στην ελληνική γλώσσα χρησιμοποιούμε τις λέξεις «ένταξη» και «ενσωμάτωση». Στην ερμηνεία όμως αυτών των δύο λέξεων υπάρχει μια διαφορά. Η διαφορά είναι ότι «ένταξη» σημαίνει «τοποθέτηση ανάμεσα στους άλλους» και «ενσωμάτωση» σημαίνει «η συνένωση σ' ένα σώμα». Όμως παρ' όλα αυτά στην ελληνική βιβλιογραφία, ιδιαίτερα όταν αφορά ΑμεΑ, συναντούμε τις δύο έννοιες σαν ταυτόσημες. Άλλες λέξεις που συναντούμε στην ελληνική βιβλιογραφία είναι «αποκατάσταση», «επαναποκατάσταση», «ομαλοποίηση», «συνεκπαίδευση» κ.λ.π. (Σπετσιώτης, 2000).

Βασική προϋπόθεση της ενσωμάτωσης και της κοινωνικής ένταξης των ατόμων με ειδικές ανάγκες είναι η οικονομική ένταξή τους η οποία δεν μπορεί να επιτευχθεί δίχως ανάλογη επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση (Δελλασούδας, 2004).

Τα κυριότερα προβλήματα που δυσκολεύουν ακόμα πιο πολύ την επαγγελματική κατάρτιση και το σχολικό επαγγελματικό προσανατολισμό, επομένως και τη συνακόλουθη οικονομική ένταξη των ατόμων με ειδικές ανάγκες είναι τα εξής:

- 1) οι ιδιαιτερότητες των ΑμεΑ και ζητήματα που σχετίζονται με τη στάση τους,
- 2) οι δυνατότητες ενεργού συμμετοχής των ίδιων των ΑμεΑ και του περιβάλλοντός τους στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων και εφαρμογής της αποκατάστασης και της ένταξης,

- 3) η γενικότερη στάση και δράση του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος (επίσημου κράτους, εκπαιδευτικού συστήματος, αρμόδιων παραγόντων, απλών πολιτών),
- 4) η έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού – Συμβούλων Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού,
- 5) η αρνητική πολλές φορές στάση της κοινωνίας απέναντι στα ΑμεΑ η οποία εκφράζεται με την άρνηση συνειδητοποίησης της ανάγκης για μια όσο το δυνατό ανεμπόδιστη, αυτόνομη και ανεξάρτητη συμμετοχή τους στο κοινωνικό γίγνεσθαι,
- 6) η ανάγκη διεπιστημονικής και πολυεπιστημονικής αντιμετώπισης της όλης διαχρονικής διαδικασίας της σχολικής και κοινωνικής του ένταξης (Δελλασούδας, 2004).

4.4 Εφαρμογή Σ.Ε.Π. σε άλλες χώρες

Στις ΗΠΑ και Καναδά, αλλά και σε άλλες χώρες, τα τελευταία χρόνια εφαρμόζεται η υποστηρικτική απασχόληση των ΑμεΑ, η οποία έχει τρεις φάσεις :

- 1) Την τοποθέτηση του ΑμεΑ σε εργασιακό χώρο, με την υποστήριξη ενός εκπαιδευτή ή ομάδα ειδικών.
- 2) Την εκπαίδευση του ΑμεΑ μέσα στον εργασιακό χώρο για συγκεκριμένο εργασιακό αντικείμενο. Ο εκπαιδευτής του συμμετέχει για όσο χρόνο είναι αναγκαίο, τόσο στην εκπαίδευση του ΑμεΑ όσο και για την προσαρμογή του.
- 3) Τη διατήρηση εργασίας του ΑμεΑ, όπου υποστηρίζεται για να διατηρήσει την εργασία του. (Βίκη et al., 2009).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 Πρακτικές προσέγγισης Συμβουλευτικής και Επαγγελματικού Προσανατολισμού για Άτομα με Ειδικές εκπαιδευτικές Ανάγκες

Τα προγράμματα Συμβουλευτικής και Επαγγελματικού Προσανατολισμού για ΑμεΑ στρέφονται σε τρεις κατευθύνσεις: 1) αφορούν τα ίδια τα άτομα, 2) το οικογενειακό τους περιβάλλον και 3) επεκτείνονται στους μελλοντικούς τους εργοδότες.

Οι γονείς καθίστανται συνυπεύθυνοι για την επαγγελματική αποκατάσταση του παιδιού με αναπηρία. Διευρύνουν τις μαθησιακές εμπειρίες πέρα από τα όρια του σχολείου, μεριμνούν για τους τρόπους προσπέλασης στα διάφορα επαγγελματικά περιβάλλοντα, διευθετούν τις γραφειοκρατικές διαδικασίες και τέλος προετοιμάζουν τις επαφές των μαθητών με τους υπεύθυνους.

Οι μελλοντικοί εργοδότες θα πρέπει να συνειδητοποιήσουν ότι τα ΑμεΑ μπορούν να είναι παραγωγικά και ότι η ανάληψη κοινωνικής ευθύνης αποβαίνει προς όφελος της επιχείρησής τους και μπορεί να αποφέρει ηθικά και οικονομικά κέρδη. (Βίκη et al., 2009)

Ο Σύμβουλος Επαγγελματικού Προσανατολισμού, γνωρίζοντας τις ιδιαιτερότητες και τις δυνατότητες των ΑμεΑ, προτείνει ρεαλιστικές λύσεις για την εκπαίδευση και την απασχόλησή τους, συνεργάζεται με τις οικογένειες τους, προετοιμάζει προσεκτικά το μελλοντικό εργασιακό τους περιβάλλον, τους εργοδότες, τους συναδέλφους τους και την κοινωνία γενικότερα, ώστε να δεχθούν την ισότιμη συμμετοχή τους στην εργασία και τα παρακολουθούν μέχρι να προσαρμοστούν στο νέο περιβάλλον.

Η διαδικασία Σ.Ε.Π. στα άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες ξεκινά με την προετοιμασία τους να προσφύγουν στο Κέντρο Συμβουλευτικής και συνεχίζεται με την αξιολόγηση της προσωπικότητας και των δυνατοτήτων του ατόμου, καθώς και τη διερεύνηση των επιθυμιών του. Αν δε συμφωνούν τα παραπάνω, τότε γίνεται προσπάθεια επαναπροσανατολισμού. Αν το άτομο δεν μπορεί να ανταποκριθεί στις πραγματικές συνθήκες της αγοράς εργασίας, γίνεται νέος προσανατολισμός. Παράλληλα, αξιοποιείται το συγγενικό και φιλικό του ΑμεΑ και αναζητούνται εναλλακτικές λύσεις για την εκπαίδευση, κατάρτιση και απασχόλησή του. (Φακιάλας, 2004)

Τα μοντέλα της Επαγγελματικής Συμβουλευτικής για τα ΑμεΑ βασίζονται στα μοντέλα του γενικού Σ.Ε.Π., δίνοντας έμφαση στην επαγγελματική συνειδητοποίηση, την επαγγελματική εξερεύνηση και προετοιμασία καθώς και στην επαγγελματική ωριμότητα (όπως αναφέρεται στο Γιαννίτσα et al., 2000). Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι οποιοδήποτε μοντέλο Σ.Ε.Π. κι αν εφαρμοστεί πρέπει να στηρίζεται στην αρχή της ισοτιμίας αφού κάθε άτομο έχει και πρέπει να έχει μια ξεχωριστή θέση στο κοινωνικό σύνολο, ανεξάρτητα από τις διαφορές που παρουσιάζει από τα άλλα άτομα.

Ειδικότερα ένα μοντέλο Σ.Ε.Π. κατάλληλο για μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες μπορεί να περιλαμβάνει, (όπως αναφέρεται στην έρευνα του Γιαννίτσα et al., 2000):

1. Πληροφόρηση και Συμβουλευτική μέσω του θεσμού του Σ.Ε.Π. στους μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Ο ρόλος του θεσμού «Συμβουλευτική – Επαγγελματικός Προσανατολισμός» στο σχολικό πλαίσιο είναι αδιαμφισβήτητος. Λανθασμένες επαγγελματικές επιλογές σημαίνει απώλεια όχι μόνο για τους μαθητές αλλά και για την κοινωνία, το ίδιο το σχολικό σύστημα και τον κόσμο της εργασίας.

Μέσα από τις διαδικασίες της πληροφόρησης η υποστηρικτική διαδικασία εστιάζει στην κατανόηση εκ μέρους του μαθητή εννοιών που σχετίζονται με την άσκηση ενός επαγγέλματος όπως:

- I.** Στοιχεία που χαρακτηρίζουν το επάγγελμα (φύση και περιβάλλον της εργασίας).
 - II.** Προϋποθέσεις για την άσκηση ενός επαγγέλματος (Προσωπικές δεξιότητες – Ικανότητες – Ενδιαφέροντα- Εκπαιδευτικά και άλλα τυπικά προσόντα).
 - III.** Τι προσφέρει το επάγγελμα στον εργαζόμενο (Υλικές ή άλλες αμοιβές-προοπτικές εργασίας).
2. Εμπλοκή και αναγνώριση των κλίσεων, των ικανοτήτων και των αξιών των μαθητών ΑμεΑ. Η διαδικασία της αξιολόγησης και εκτίμησης τόσο των ενδιαφερόντων όσο και των ικανοτήτων των μαθητών και η ενσωμάτωσή τους στην Πρακτική του θεσμού του Σ.Ε.Π. τονώνει την ξεχωριστή προσωπικότητα του μαθητή οδηγώντας σε ρεαλιστικές και εφικτές επαγγελματικές επιλογές.

Πιο συγκεκριμένα μέσα από τις παραπάνω διαδικασίες επιτυγχάνεται:

- ⇒ η αξιολόγηση ενδιαφερόντων και ικανοτήτων,
- ⇒ η καλύτερη γνωριμία του μαθητή με τον εαυτό του,

- ⇒ η προώθηση των επαγγελματικών προτιμήσεων των μαθητών αυτών,
- ⇒ η αξιολόγηση πιθανών εναλλακτικών εκπαιδευτικών και επαγγελματικών λύσεων,
- ⇒ η προβολή των ιδιαίτερων προσωπικών χαρακτηριστικών τους και
- ⇒ η διαμόρφωση της λήψης απόφασης για την εκλογή επαγγέλματος μέσα από την προσωπική συμμετοχή.

3. Υποστήριξη και Διευκόλυνση στη λήψη απόφασης για εφικτές επαγγελματικές επιλογές.

4. Ενημέρωση και Συμβουλευτική των οικογενειών τους. Οι γονείς των ΑμεΑ χρήζουν ανάγκης πληροφόρησης ώστε να διευκολύνουν την επαγγελματική του ανάπτυξη και επιλογή.

5. Ενημέρωση των εκπαιδευτικών για τα προβλήματα, τις ικανότητες και τις ανάγκες των ΑμεΑ. Πιο συγκεκριμένα ο Σύμβουλος Σ.Ε.Π. οφείλει να:

- ⇒ έχει καθολική γνώση των Επιστημών της Αγωγής καθώς και ζητημάτων Ειδικής Εκπαίδευσης,
- ⇒ έχει ουσιαστική γνώση του είδους, του βαθμού και της μορφής της μαθησιακής δυσκολίας των μαθητών,
- ⇒ παρέχει κατάλληλη ενημέρωση και ευαισθητοποίηση στους εκπαιδευτικούς για τα χαρακτηριστικά των μαθητών με ΑμεΑ και για τις δυνατότητές του,
- ⇒ προσφέρει επαρκή πληροφόρηση για την οργάνωση και δομή του εκπαιδευτικού συστήματος, τις σπουδές, τις εναλλακτικές εκπαιδευτικές και επαγγελματικές λύσεις και τα επαγγέλματα με τη διοργάνωση ημερίδων αλλά και την καθημερινή του συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς της σχολικής μονάδας.

Για την κατάλληλη και ορθή εφαρμογή του Σ.Ε.Π. ΑμεΑ απαιτείται η γνώση των προβλημάτων και των ιδιαιτεροτήτων των ατόμων αυτών (Δελλασούδας, 2004). Ειδικότερα θα πρέπει να εκτιμηθούν :

- Τα χαρακτηριστικά των ΑμεΑ.
- Η έγκαιρη ανίχνευση και διάγνωση των δυνατοτήτων και αδυναμιών, των κλίσεων και προσδοκιών του ατόμου.
- Οι ανάγκες και τα δικαιώματα του.

- Η κοινωνική στάση των άλλων ατόμων προς αυτό.
- Οι δυνατότητες και οι απαιτήσεις της αγοράς εργασίας.
- Ο στόχος που θα επιδιωχθεί μέσω του Σ.Ε.Π..
- Η προετοιμασία του ΑμεΑ μέσω του υπάρχοντος εκπαιδευτικού Συστήματος.
- Η υποχρέωση να οδηγηθεί το ΑμεΑ προοδευτικά σε εκείνη την κατάσταση ώστε να επιλέξει επάγγελμα.

Τέλος, οι σύμβουλοι του Σ.Ε.Π. είναι υποχρεωμένοι να ενημερώσουν τον μαθητή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, για την μη προετοιμασμένη και αρνητική κοινωνία και τον τρόπο αντιμετώπισης των δικών τους ιδιαιτεροτήτων. (Δελλασούδας, 2004).

Με την οργάνωση και ανάπτυξη των προαναφερόμενων παραμέτρων σε ένα μοντέλο Σ.Ε.Π., οι μαθητές είναι βέβαιο ότι θα βγουν ωφελημένοι καθώς μέσω της αυτογνωσίας τους θα μπορέσουν να θέσουν ρεαλιστικούς στόχους και να πάρουν ενεργό ρόλο στη διαδικασία της επαγγελματικής επιλογής προκειμένου να επιτύχουν την οικονομική τους ένταξη η οποία είναι απολύτως απαραίτητη για την κοινωνική τους αποδοχή.

Η επαγγελματική συμβουλευτική των ατόμων με αναπηρίες περιλαμβάνει μια ποικιλία δραστηριοτήτων, όπως εκτίμηση χαρακτηριστικών προσωπικότητας, εκμάθηση δεξιοτήτων προσαρμογής στην εργασία, επαγγελματική ανάπτυξη, δοκιμαστική εργασιακή εμπειρία, και συμβουλευτική κατά τη διάρκεια της επαγγελματικής τοποθέτησης. Η εκτίμηση των χαρακτηριστικών προσωπικότητας γίνεται μέσω ατομικών συνεντεύξεων με τον μαθητή, τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς. Μια προσεκτική εκτίμηση χαρακτηριστικών προσωπικότητας θα πρέπει να περιλαμβάνει αξιολόγηση επαγγελματικών ενδιαφερόντων, ικανοτήτων και αδυναμιών, προσωπικού τρόπου μάθησης και γλωσσικής επάρκειας, καθώς και συστάσεις για επαγγελματική τοποθέτηση και υποστηρικτικές υπηρεσίες που πιθανόν χρειάζεται ο μαθητής.

Στα άτομα με ειδικές ανάγκες είναι πολύ σημαντικό να δίνουμε έμφαση στο «*τι μπορούν να κάνουν*», να εξετάζουμε τις δυνατότητες που έχουν και κατόπιν να προσαρμόζουμε τα ενδιαφέροντά τους στις ικανότητές τους. Ακόμη, έμφαση χρειάζεται να δίνεται στην ανάπτυξη δεξιοτήτων λήψης απόφασης, καθώς συνήθως για λογαριασμό τους αποφασίζει το συγγενικό τους περιβάλλον. Η επαγγελματική συμβουλευτική μπορεί να προσφέρει σημαντική βοήθεια διδάσκοντας στους εφήβους με αναπηρία τα είδη των

αποφάσεων, τις συνέπειές τους, τα βήματα προς μια ορθολογική απόφαση, τους παράγοντες που τη συνθέτουν και την πορεία προς την απόφαση.

Ένας άλλος σημαντικός τομέας της επαγγελματικής συμβουλευτικής των ατόμων με αναπηρίες είναι η επαγγελματική προετοιμασία. Η επαγγελματική προετοιμασία προϋποθέτει την παροχή βοήθειας για αύξηση κινήτρων, απόκτηση δεξιοτήτων αναζήτησης εργασίας, ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων, απόκτηση συγκεκριμένων επαγγελματικών δεξιοτήτων και επίδειξη καλής εργασιακής συμπεριφοράς. Την επαγγελματική προετοιμασία ακολουθεί η τοποθέτηση στην αγορά εργασίας. Στον τομέα αυτό αποδεικνύονται ιδιαίτερα αποτελεσματικά τα προγράμματα προσωρινής απασχόλησης, τα οποία βοηθούν στην ενδυνάμωση των κοινωνικών δεξιοτήτων και στη χρήση συμπεριφορών που διδάχθηκαν από το σύμβουλο.

Στη χώρα μας η υποχρεωτική εφαρμογή του Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού προβλέπεται για όλα τα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης συμπεριλαμβανομένων και των ειδικών σχολείων. Συγκεκριμένα, ο Σ.Ε.Π. «διδάσκεται» επί 1 ώρα την εβδομάδα καθ' όλο το σχολικό έτος στην Γ' Γυμνασίου και στην Α' Λυκείου. Ωστόσο, οι υπηρεσίες Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού, οι οποίες παρέχονται στα άτομα με αναπηρία, ασχέτως αν αυτά φοιτούν σε ειδικά ή γενικά σχολεία, συχνά αποδεικνύονται αναποτελεσματικές ως συνέπεια κυρίως των ακόλουθων προβλημάτων:

- ⇒ Της δυσκολίας προσαρμογής των δραστηριοτήτων Σ.Ε.Π. και του υλικού πληροφόρησης στις ανάγκες των μαθητών, καθώς τα σχολεία στερούνται σύγχρονων τεχνολογικών μέσων που μπορούν να αναπληρώσουν την έλλειψη μιας αίσθησης ή να βελτιώσουν μια μειωμένη ικανότητα.
- ⇒ Της ελλιπούς πληροφόρησης για τις δυνατότητες και ικανότητες των ατόμων με αναπηρία.
- ⇒ Της απουσίας ερευνητικών στοιχείων για επαγγέλματα που προσφέρουν περισσότερες ευκαιρίες απασχόλησης σε συγκεκριμένες κατηγορίες ατόμων με αναπηρία.
- ⇒ Της δυσκολίας στελέχωσης των θέσεων καθηγητών και υπευθύνων Σ.Ε.Π. με καταλλήλως εκπαιδευμένους συμβούλους.

Ένα σωστά σχεδιασμένο πρόγραμμα επαγγελματικού προσανατολισμού για άτομα με αναπηρία πρέπει :

- ⇒ Να καθορίζει τα επαγγέλματα που είναι κατάλληλα ανάλογα με τις αναπηρίες και να ενδυναμώνει τον ενδιαφερόμενο να διαλέξει ένα επάγγελμα σύμφωνα με τις γνώσεις και τις δυνατότητές του.
- ⇒ Να λαμβάνει υπόψη τις επιθυμίες του ατόμου και να βασίζεται στην όσο το δυνατόν σε βάθος εκτίμηση των επαγγελματικών του δεξιοτήτων.
- ⇒ Να παρέχεται όσο το δυνατόν νωρίτερα και σε κάθε σχολικό περιβάλλον, από εξειδικευμένα άτομα που συνεργάζονται με άλλους ειδικούς και αποτελούν επιστημονική ομάδα (σύμβουλος, γιατρός, κοινωνικός λειτουργός, ψυχολόγος, φυσιοθεραπευτής).
- ⇒ Σε όλα αυτά τα μέτρα πρέπει να συμμετέχει ενεργά τόσο το ανάπηρο άτομο όσο και η οικογένειά του.

Όσον αφορά στην ελληνική πραγματικότητα ερευνητικά αποτελέσματα δείχνουν ότι οι σύμβουλοι επαγγελματικού προσανατολισμού θεωρούν πως δεν είναι επαρκώς καταρτισμένοι στον τομέα της παροχής υπηρεσιών συμβουλευτικής και της ανάπτυξης σταδιοδρομίας ειδικών ομάδων (Σιδηροπούλου-Δημακάκου & Παυλάκος, 2007 και Sidiropoulou-Dimakakou & Argyropoulou, 2008), καθώς δεν διαθέτουν τις απαραίτητες δεξιότητες που θα τους βοηθήσουν να χρησιμοποιούν μέσα ανάπτυξης σταδιοδρομίας σχεδιασμένα να ανταποκρίνονται στις ανάγκες αυτών των ομάδων. Ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία στη χώρα μας είναι οι ελάχιστες πληροφορίες που αποκτούν σχετικά με το εκπαιδευτικό και επαγγελματικό τους μέλλον. Ο περιορισμός των εμπειριών τους δυσχεραίνει την επαρκή πληροφόρησή τους, η οποία θα επέτρεπε τη δημιουργία μιας ρεαλιστικής εικόνας για τις απαιτήσεις και τις απολαβές ενός επαγγέλματος. (Σιδηροπούλου-Δημακάκου et al., 2008)

1 Προβλήματα του Σ.Ε.Π. στα ΑμεΑ

Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν σήμερα τα ΑμεΑ και που θα πρέπει να επιλύσουν οι εμπλεκόμενοι στην διαδικασία και που δυσκολεύουν την εφαρμογή του Σ.Ε.Π. είναι:

1. Η κοινωνική στάση της κοινωνίας απέναντι στις ανάγκες, δικαιώματα και προσδοκίες των ΑμεΑ.

Η κοινωνία αργεί να "ωριμάσει" την επαγγελματική και κοινωνική ένταξη των ΑμεΑ. Αν και έχουν θεσμοθετηθεί η εκπαίδευση και κατάρτισή τους, θα πρέπει να παρέχονται

εναλλακτικές δυνατότητες απασχόλησης τους, να προετοιμάζονται κατάλληλα για την εργασία και το κυριότερο θα πρέπει να ενσωματωθούν κοινωνικά. Για να γίνει αυτό θα πρέπει να εξαλειφθούν αντιλήψεις και στερεότυπα που τα θέτει στο περιθώριο. Η αδυναμία της κοινωνίας να αποδεχθεί έμπρακτα τις αρχές και τα δικαιώματα των ΑμεΑ σαν ισότιμα μέλη, οφείλεται στην έλλειψη παιδείας.

Το κοινωνικό κράτος πρέπει να πάρει μέτρα για την πρόληψη ή τη μη επιδείνωση της αναπηρίας (προληπτικά, αποκατάσταση, προσβασιμότητα), καθώς και μέτρα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης που να στοχεύουν στην κοινωνική τους ένταξη.

Πιο συγκεκριμένα :

- Αναβάθμιση της ειδικής επαγγελματικής κατάρτισης με την απαραίτητη νομοθετική ρύθμιση.
 - Αναθεώρηση και επανένταξη όλων των παραμέτρων και ρυθμίσεων για την επιδότηση (επιχορήγηση των εργοδοτών που θα προσλάβουν ΑΜΕΑ.
 - Συνέχιση και διεύρυνση του θεσμού των ποσοστώσεων στις προσλήψεις προσωπικού και της επιδότησης αυτοαπασχόλησης.
 - Γενικό προγραμματισμό της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης ώστε να καλύπτει την υπάρχουσα αγορά εργασίας.
2. Οι ιδιαιτερότητες των ΑμεΑ : έχει να κάνει με την λειτουργική αποκατάσταση τους, την αυτονομία (κινητικότητα, μετακίνηση, πρόσβαση, εργονομία), τις δυνατότητες εκπαίδευσης και επαγγελματικής ένταξής τους, την ανάγκη εξειδίκευσης προσωπικού (διεπιστημονική ομάδα), καθώς και την προετοιμασία του σχολικού – οικογενειακού κοινωνικού περιβάλλοντος.
 3. Η στάση των ίδιων των ΑμεΑ. Η τόνωση της αυτοεκτίμησης ενθαρρύνει τα ΑμεΑ να εμπιστευτούν τον εαυτό τους, τους άλλους και βοηθά να κατανοήσουν ότι η “ιδιαιτερότητες” είναι χαρακτηριστικά όλων μας.
 4. Ειδικευμένα κέντρα. Η κοινωνία προσανατολίζεται στην ενταξιακή πολιτική, όπου η συνεκπαίδευση μαθητών με ή χωρίς ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες είναι

αναγκαία, καθώς και η εφαρμογή κατάλληλης μεθοδολογίας και καινοτόμων διδακτικών πρακτικών.

5. Έλλειψη επαρκούς στήριξης και ενημέρωσης της οικογένειας για την ενεργό συμμετοχή των ΑμεΑ (Συμβουλευτική Γονέων).
6. Αναγκαιότητα της συμβολής διεπιστημονικών ομάδων
7. Γενικά προβλήματα όπως : απαιτήσεις της αγοράς εργασίας και ίσες ευκαιρίες-προγραμματισμός και οργάνωση του Σ.Ε.Π.. (Δελλασούδας, 2004).

2 Σύγχρονες τάσεις και προοπτικές στην εργασιακή αποκατάσταση των αναπήρων

Υπάρχουν πολλές προκαταλήψεις που συνδέονται με την εργασιακή αποκατάσταση των αναπήρων, απόρροια πεπαλαιωμένων αντιλήψεων και στερεοτύπων. Με την πάροδο των χρόνων, η κοινωνία έχει απαλλαχτεί κατά πολύ από τις αγκυλώσεις του παρελθόντος και διαμορφώνονται νέες πρακτικές για τα άτομα με αναπηρία.

2.1 Μορφές απασχόλησης των ΑμεΑ

Από την αρχή της δεκαετίας του '60 ξεκίνησαν οι πρώτες προσπάθειες για την τα είδη της επαγγελματικής απασχόλησης που θα ήταν κατάλληλα για ΑμεΑ. Αυτές είναι:

- ✓ Ανοιχτή αγορά εργασίας
- ✓ Προστατευμένη εργασία
- ✓ Υποστηριζόμενη εργασία
- ✓ Κοινωνική οικονομία

Άλλες μορφές απασχόλησης που δοκιμάστηκαν και δοκιμάζονται ακόμη και σήμερα είναι η αυτοαπασχόληση, η επιδοτούμενη εργασία, η τηλεεργασία κ.α. Σε κάθε ευρωπαϊκή χώρα εφαρμόζονται κάποιες ή όλες από τις παραπάνω μορφές απασχόλησης ανάλογα με το νομικό-θεσμικό πλαίσιο και τις μορφές αναπηρίας. Στη συνέχεια θα αναφερθούμε σε μερικές από τις παραπάνω μορφές επαγγελματικής αποκατάστασης των ΑμεΑ δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στα προστατευμένα εργαστήρια που αποτελούν μια σημαντική προσπάθεια για επαγγελματική αποκατάσταση των ΑμεΑ. (Ασλανίδης, 2003).

Προστατευμένη απασχόληση (Sheltered Employment)

Είναι η μέθοδος εργασιακής ένταξης των ατόμων με αναπηρία, μέσω της οποίας τοποθετούνται σε ένα εργασιακό περιβάλλον που προστατεύεται από τις συνθήκες που επικρατούν στην ανοιχτή αγορά εργασίας. Με την έννοια **Προστατευμένο εργαστήριο** εννοούμε τη συλλογική εργασία ατόμων ΑμεΑ, με χαμηλό δείκτη παραγωγικότητας. Βασική προϋπόθεση για την λειτουργία τους είναι υψηλές επιδοτήσεις, για την μισθοδοσία, την συντήρηση των εγκαταστάσεων κλπ. (Ασλανίδης, 2003).

Σύμφωνα με το θεσμικό πλαίσιο της Ελλάδας (Ν. 2646/1998, άρθρο 17), τα Προστατευμένα Παραγωγικά Εργαστήρια μπορούν να λειτουργήσουν σε Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.) που εποπτεύονται από το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης (Υ.Υ.Κ.Α), καθώς και στα ειδικά πιστοποιημένα από το Υ.Υ.Κ.Α Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου (Ν.Π.Ι.Δ.) μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, ενώ οφείλουν να απασχολήσουν τουλάχιστον κατά τα τρία πέμπτα (3/5) άτομα που έχουν συμπληρώσει το 20^ο έτος της ηλικίας τους και αντιμετωπίζουν νοητική υστέρηση, αυτισμό, βαριές σωματικές και πολλαπλές αναπηρίες, ανεξαρτήτως αν λαμβάνουν σύνταξη από αποθανόντα γονέα προνοιακό επίδομα. Πριν από την ένταξή τους στα Προστατευμένα Παραγωγικά Εργαστήρια, τα άτομα αυτά πρέπει να έχουν παρακολουθήσει τουλάχιστον διετές πρόγραμμα επαγγελματικής κατάρτισης. (Αδάμ, 2012).

Τα Προστατευμένα Παραγωγικά Εργαστήρια λειτουργούν ως κέντρα καθημερινής στήριξης, εκπαίδευσης και βελτίωσης των επαγγελματικών δεξιοτήτων των ατόμων με αναπηρία. Παράγονται προϊόντα από τα ίδια τα άτομα με αναπηρία, τα οποία και πωλούνται. Οι πωλήσεις περιορίζονται συνήθως στο πλαίσιο εκθέσεων που πραγματοποιούν δύο με τρεις φορές κάθε έτος, τα έσοδα των οποίων συνήθως επαναεπενδύονται στα κέντρα αυτά, λίγα εκ των οποίων έχουν εξασφαλίσει μόνιμα σημεία πώλησης **και** δημιουργούν προϋποθέσεις για αυτόνομη ή ημιαυτόνομη διαβίωση. (Ν. 2646/1998).

Όταν πρωτοξεκίνησαν τα Προστατευμένα Εργαστήρια είχαν σαν βασικό στόχο να καλύψουν το **ενδιάμεσο στάδιο μετάβασης** του ΑμεΑ από το Κέντρο Επαγγελματικής Κατάρτισης στην ελεύθερη αγορά εργασίας. Βασική δραστηριότητα των προστατευμένων εργαστηρίων είναι να προσφέρει στα άτομα με ειδικές ανάγκες που δεν είναι ικανά ή τουλάχιστον όχι ακόμα, να εργαστούν στην ελεύθερη αγορά εργασίας, να κάνουν ένα επάγγελμα που τους ταιριάζει και τους παρέχει δυνατότητες ανάπτυξης. Μερικά

προστατευμένα εργαστήρια λειτουργούν σαν κανονικές εμπορικές εταιρείες και προσπαθούν να γίνουν ανταγωνιστικές. Σε μερικά κράτη τα προστατευμένα εργαστήρια τυγχάνουν προνομιακής μεταχείρισης π.χ εξαιρούνται του Φ.Π.Α. . Όμως το χρηματικό κέρδος δεν είναι το μόνο που μετράει. Τα άτομα με ειδικές ανάγκες έχουν μια δουλειά-εργασία με κανονικό μισθό, καλές εργασιακές συνθήκες και συνεχή υποστήριξη για ανάπτυξη και μετάβαση στην ελεύθερη αγορά εργασίας. Τα προστατευμένα εργαστήρια βοηθούν με αυτόν τον τρόπο στην ανάπτυξη και στην ολοκλήρωση της προσωπικότητας των ΑμεΑ.

Υπάρχουν οι ακόλουθες μορφές προστατευμένων εργαστηρίων: (Ασλανίδης, 2003)

<ul style="list-style-type: none"> • Εργαστήρια που λειτουργούν ως ιδιωτικές επιχειρήσεις.
<ul style="list-style-type: none"> • Μικτή μορφή προστατευμένου εργαστηρίου, που έχει ιδρυθεί με τον ίδιο τρόπο όπως μια ιδιωτική επιχείρηση αλλά κάτω από συνθήκες ανάλογες με αυτές των προστατευμένων εργαστηρίων
<ul style="list-style-type: none"> • Εργαστήρια που λειτουργούν ως φιλανθρωπικές οργανώσεις.

Υποστηριζόμενη απασχόληση (Supported Employment)

Σαν Υποστηριζόμενη Απασχόληση ή Εργασία ορίζουμε την πραγματική εργασία με κανονικό μισθό για Άτομα με αναπηρίες που προϋποθέτει ατομική υποστήριξη στη φάση της προσαρμογής στον εργασιακό χώρο, εκμάθηση της συγκεκριμένης εργασίας, επανεκπαίδευση αν και όποτε χρειαστεί και επίλυση προβλημάτων του ίδιου ατόμου, των εργοδοτών ή των συναδέλφων του. Αναφέρεται στην ατομική τοποθέτηση με υποστήριξη στην ανοιχτή αγορά εργασίας. Στην προστατευμένη απασχόληση οι τοποθετήσεις των ΑμεΑ είναι κατεξοχήν ομαδικές, ενώ στην υποστηριζόμενη ατομικές. Τα μοντέλα αυτά μπορούν να λαμβάνουν χώρα και συνδυαστικά. Η υποστηριζόμενη απασχόληση περιλαμβάνει την άμεση εύρεση θέσης εργασίας στην ανοιχτή αγορά και την ταυτόχρονη παροχή συνοδευτικών υπηρεσιών με στόχο την υποστήριξη κατά τη διάρκεια της απασχόλησης.

Το μοντέλο της υποστηριζόμενης απασχόλησης έχει μεγάλη επιτυχία στον χώρο των Ατόμων με Νοητική Υστέρηση και πολλά άτομα με Νοητική Υστέρηση έχουν κατορθώσει να εξασφαλίσουν και να διατηρήσουν μια θέση εργασίας με τον τρόπο αυτό. Η καινοτομία της μεθόδου έγκειται :

- Στην εξατομικευμένη ατομοκεντρική προσέγγιση του υποψηφίου
- Στην ατομοκεντρική ανάλυση των επιθυμιών του
- Στην εκπαίδευση στον χώρο εργασίας
- Στη συνεχή υποστήριξη του ατόμου και του εργοδότη όποτε υπάρχει ανάγκη
- Στην εκπαιδευτική μεθοδολογία που ακολουθείται και ονομάζεται «Συστηματική Καθοδήγηση».(Ασλανίδης, 2003)

Κοινωνική Οικονομία (Social Economy)

Σύμφωνα με το Ν.4019/2011, πρόκειται για τον χώρο της οικονομίας που βρίσκεται ανάμεσα στον ιδιωτικό και το δημόσιο τομέα της οικονομίας και στον οποίο διεξάγονται οικονομικές δραστηριότητες με στόχο το κοινωνικό όφελος, και όχι τη δημιουργία κέρδους.(Ν.4019/2011)

Τα χαρακτηριστικά των Κοινωνικών Επιχειρήσεων είναι κυρίως τα εξής :

- συλλογικές επιχειρηματικές δραστηριότητες, αφού ιδρύονται από ομάδες ατόμων ή φορέων ή συνδυασμό και των δύο,
- επιδιώκουν την κάλυψη οικονομικών και κοινωνικών στόχων ταυτόχρονα,
- τα πρόσωπα (φυσικά και νομικά) που απαρτίζουν τις κοινωνικές επιχειρήσεις βασίζονται στη συνεργασία, στην αλληλεγγύη και στην αλληλοϋποστήριξη,
- η επιδίωξη κέρδους δεν είναι πρωταρχικός σκοπός, αλλά θεωρείται μέσο για την εξυπηρέτηση του ανθρώπου,
- τα κέρδη δεν στοχεύουν στην αύξηση του πλούτου των μελών της συνεργατικής ομάδας, αλλά στην επανεπένδυσή τους,
- ανταποκρίνονται σε ανάγκες τοπικού χαρακτήρα ή σε κοινωνικές ανάγκες,
- οι διαδικασίες λήψης αποφάσεων είναι δημοκρατικές (δηλαδή 1 άτομο: 1 ψήφος) και συμμετοχικές,
- προσανατολίζονται σε νέες μορφές απασχόλησης και νέες πιο ευέλικτες μεθόδους επιχειρηματικής οργάνωσης,
- παρέχουν καινοτόμες υπηρεσίες ή παράγουν καινοτόμα προϊόντα,
- ενισχύονται με εξειδικευμένα χρηματοδοτικά εργαλεία και θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας,

- η κοινωνική επιχείρηση είναι μία επιχείρηση που προσλαμβάνει ΑμεΑ ή άλλα άτομα αποκλεισμένα από την αγορά εργασίας.
- είναι μια επιχείρηση που χρησιμοποιεί την παραγωγή των αγαθών της και τις υπηρεσίες της, για να εκπληρώσει τους επιλεγμένους κοινωνικούς της σκοπούς,
- ένας συγκεκριμένος αριθμός ανθρώπων, από αυτούς που έχουν προσληφθεί στην επιχείρηση, πρέπει να είναι ΑμεΑ ή άλλα άτομα αποκλεισμένα από την αγορά εργασίας,
- όλο το προσωπικό της επιχείρησης παίρνει έναν κανονικό μισθό ή έναν μισθό ανάλογο με την εργασία, αλλά όχι ανάλογο με την παραγωγική ικανότητα,
- οι ευκαιρίες εργασίας μέσα στην επιχείρηση πρέπει να είναι ίσες για το προσωπικό τόσο των μειονεκτούντων, όσο και των μη μειονεκτούντων , π.χ όλοι οι εργάτες έχουν τα ίδια δικαιώματα και τα ίδια καθήκοντα. (Ασλανίδης, 2003).

2.2 Η συμβολή των νέων τεχνολογιών στην κοινωνική και επαγγελματική ένταξη

Ο κόσμος των νέων τεχνολογιών και οι δεξιότητες μη λεκτικών όψεων μπορούν να δώσουν στους μαθητές με αναπηρίες ένα ευρύτερο πεδίο επιλογών και να αυξήσουν τις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές τους δυνατότητες. Το πρόγραμμα «Επαγγελματικής κατάρτισης ατόμων με ειδικές ανάγκες σε περιβάλλοντα εργασίας όπου χρησιμοποιούνται υπολογιστές» που λειτουργεί στη χώρα μας, μπορεί να προσφέρει ευκαιρίες και δυνατότητες επαγγελματικής απασχόλησης ενώ υπόσχεται πολύ περισσότερες για το μέλλον. (Γιαννίτσας et al., 2003).

Οι νέες τεχνολογίες εξαλείφουν σχεδόν όλα τα «φυσικά εμπόδια». Πολυμεσικά περιβάλλοντα, πολυαισθητηριακές παρουσιάσεις, τηλε-πωλήσεις και ηλεκτρονικές επιχειρήσεις, ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, ηλεκτρονικά κοινωνικά δίκτυα, τραπεζικές συναλλαγές, κρατήσεις εισιτηρίων μέσω Η/Υ ή sms, συνθέτουν ένα σκηνικό που διαλύει κάθε εναντίωση στο δικαίωμα των αναπήρων για εργασία.

Η παροχή υπηρεσιών διαδίδεται όλο και περισσότερο και πολλά ΑμεΑ επιμελούνται κείμενα, μοντάρουν ταινίες, συνθέτουν μουσική και διεκπεραιώνουν διάφορες εργασίες με ρυθμό που επιλέγουν οι ίδιοι και στο χώρο που οι ίδιοι επιθυμούν.

Η επαγγελματική συμβουλευτή και η εργασιακή αποκατάσταση δεν εξαρτώνται από την αποασυλοποίηση αλλά από τη δημιουργία καινοτόμων πλαισίων δεύτερης ευκαιρίας για τα ΑμεΑ με κύριο στόχο την αυτονομία και την αξιοπρέπεια. (Παπάνης et al., 2009).

3 Ο Επαγγελματικός Προσανατολισμός ατόμων με κινητικά προβλήματα

Ο αποκλεισμός των ατόμων με κινητικές αναπηρίες από την αγορά εργασίας και η συνεπακόλουθη περιθωριοποίησή τους είναι αποτέλεσμα της χαμηλής αυτοεκτίμησης, της ημιτελούς εικόνας του σώματος, της ανεπάρκειας των προνομιακών πολιτικών, της αδιάφορης κοινότητας, αλλά κυρίως οδυνηρό αποκύημα των στερεοτύπων και προκαταλήψεων. Στην κατηγορία αυτή στόχος του συμβούλου είναι:

- η τόνωση του αυτοσυναισθήματος,
- η εξάλειψη συναισθημάτων ενοχών και αυτολύπησης,
- η απόκτηση και ενίσχυση εκπαιδευτικών εφοδίων,
- η σωστή επαγγελματική επιλογή και
- η στήριξη της επαγγελματικής τοποθέτησης (εργοδότης).

Ενδεικτικά είδη απασχόλησης:

- Συγγραφή-επιμέλεια-εικονογράφηση βιβλίων
- Μεταφράσεις κειμένων, κινηματογραφικών έργων κλπ και σε εξειδικευμένο επίπεδο (πχ. ιατρικά ή νομικά λεξικά)
- Τηλεμπόριο
- Λογιστική (και με τηλεργασία)
- Στατιστική ανάλυση δεδομένων
- Επαγγέλματα Η/Υ και Πληροφορικής-Προγραμματισμός, κατασκευή ιστοσελίδων
- Ανίχνευση (αλίευση) πληροφοριών
- Ηλεκτρονική σχεδίαση εντύπων και ιστοσελίδων
- Γραφιστική-Σχεδίαση
- Εκπαίδευση
- Διαφήμιση
- Λογοθεραπεία
- Εμπόριο
- Διεκπεραίωση υποστηρικτικών εργασιών (π.χ γραμματειακή υποστήριξη, χειρισμός τηλεφωνικού κέντρου, χειρισμός Η/Υ- ΤΠΕ)

- Τηλεφωνική εξυπηρέτηση πελατών (πχ. σε γραμμές SOS, on-line υποστήριξη χρηστών Η/Υ)
- Αγιογραφία-Ψηφιδωτά-Βιτρό
- Συντήρηση εικόνων-έργων τέχνης
- Κατασκευή-επισκευή κοσμημάτων
- Μαγειρική-Ζαχαροπλαστική
- Κατασκευή παραδοσιακών προϊόντων στο σπίτι, όπως γλυκά, υφαντά, κεντήματα κλπ
- Ξυλογλυπτική-ξυλοτεχνία
- Κηροπλαστική-Πηλοπλαστική, (Κεδράκα, 2010).

4 Ο Επαγγελματικός Προσανατολισμός ατόμων με νοητική στέρωση

Στην κατηγορία αυτή ο σύμβουλος, αφού έχει οριοθετηθεί το εύρος της υστέρησης, θα καθορίσει τις δυνατότητες του ατόμου για αυτόνομη, ημιαυτόνομη ή προστατευόμενη επαγγελματική ενασχόληση και συνεχή κατάρτιση. Στόχος του θα πρέπει να είναι η στήριξη των ατόμων αυτών, δουλεύοντας και με το άμεσο κοινωνικό τους περιβάλλον, ώστε να μην περιθωριοποιηθούν.

Οι συνηθέστερες τεχνικές για την ευόδωση της επαγγελματικής κατάρτισης είναι τα ομαδικά παιχνίδια, η προσομοίωση καταστάσεων και επαγγελματικών τύπων, οι επισκέψεις και η συμμετοχή σε ομαδικές εκδηλώσεις της κοινότητας, η συζήτηση και η διαχείριση συναισθημάτων, η εξάσκηση στον αυτοέλεγχο, η παρακολούθηση ταινιών και γενικότερα οι αρχές μιας συμπεριφοριστικής παρέμβασης (χρήση κουπονιών, επιλεκτική ενίσχυση, στέρωση αμοιβών κ.λ.π. (Βίκη et al., 2007).

Ενδεικτικά είδη απασχόλησης:

- Μαγειρική-Ζαχαροπλαστική
- Κατασκευή παραδοσιακών προϊόντων στο σπίτι, όπως γλυκά, υφαντά, κεντήματα κλπ
- Ξυλογλυπτική-ξυλοτεχνία
- Κηροπλαστική
- Πηλοπλαστική
- Βοηθοί κομμωτών-αισθητικών
- Μεταφορείς
- Τραυματιοφορείς

- Τραπεζοκόμοι
- Κηπουροί (Κεδράκα, 2010).

5 Ο Επαγγελματικός Προσανατολισμός ατόμων με προβλήματα ακοής

Εδώ πρέπει να τονιστεί ότι η γνώση της νοηματικής γλώσσας, «χειλεοανάγνωσης», βοηθά καθοριστικά την επικοινωνία των ατόμων αυτών με το περιβάλλον, οι οποίοι συμμετέχουν, εξασκούν ποικίλα επαγγέλματα και είναι κυρίως μεταξύ τους άτομα χαρούμενα και κοινωνικά.

Σύμφωνα με έρευνα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου τα παιδιά με προβλήματα ακοής δηλώνουν την προτίμηση τους για επαγγέλματα που σχετίζονται με τον αθλητισμό, την πληροφορική και την τέχνη. Τα κορίτσια επιπροσθέτως προτιμούν κοινωνικά επαγγέλματα. Γενικά τα κωφά και βαρήκοα άτομα είναι κοινωνικά και δραστήρια. Πολλές φορές επιλέγουν εκπαιδευτικά επαγγέλματα (δάσκαλοι νοηματικής γλώσσας κ.λπ.), ενώ η κατάρτισή τους πλέον περιλαμβάνει και εξειδικευμένη θεωρητική προσέγγιση (Βίκη et al., 2007, σελ. 194).

Ενδεικτικά είδη απασχόλησης:

- Συγγραφή-επιμέλεια-εικονογράφιση βιβλίων
- Μεταφράσεις στη νοηματική γλώσσα και σε εξειδικευμένο επίπεδο (πχ. ιατρικά ή νομικά θέματα, σε Συνέδρια κτλ)
- Εκπαίδευση άλλων στη νοηματική
- Λογιστική (και με τηλεργασία)
- Στατιστική ανάλυση δεδομένων
- Επαγγέλματα Η/Υ και Πληροφορικής- Προγραμματισμός, κατασκευή ιστοσελίδων
- Ανίχνευση (αλίευση) πληροφοριών
- Ηλεκτρονική σχεδίαση εντύπων και ιστοσελίδων
- Γραφιστική-Σχεδίαση
- Καλές τέχνες (ζωγραφική-γλυπτική)
- Αγιογραφία-Ψηφιδωτά-Βιτρώ
- Συντήρηση εικόνων, έργων τέχνης
- Κατασκευή-επισκευή κοσμημάτων
- Κομμωτική
- Αισθητική

- Μαγειρική- Ζαχαροπλαστική
- Κατασκευή παραδοσιακών προϊόντων στο σπίτι,(γλυκά, υφαντά, κεντήματα κλπ)
- Ξυλογλυπτική-ξυλοτεχνία
- Κηπουρική-Γεωπονία (Κεδράκα, 2010).

6 Ο Επαγγελματικός Προσανατολισμός ατόμων με προβλήματα όρασης

Ο επαγγελματικός προσανατολισμός των ατόμων με προβλήματα όρασης πρέπει να αρχίζει από πολύ μικρή ηλικία, ώστε στην ενηλικίωση να έχουν σε μεγάλο μέρος αρθεί οι περιορισμοί που επιβάλλει η αναπηρία και να ανοίξει ο δρόμος για νέες και πιο δημιουργικές επαγγελματικές επιλογές. Ο σωστός επαγγελματικός προσανατολισμός αναδεικνύει τα ταλέντα των τυφλών και στρέφει την ενεργητικότητά τους προς δεξιότητες, που μπορούν να έχουν απήχηση στην κοινωνία. Η σύγχρονη τεχνολογία συμπληρώνει την επαγγελματική συμβουλευτική και απογειώνει τις επαγγελματικές επιλογές των τυφλών. Οι εξελίξεις της τεχνολογίας και η διαφορετική διάρθρωση των σύγχρονων επιχειρήσεων διευκολύνουν εν μέρει την προσβασιμότητα των ατόμων αυτών στο χώρο της εργασίας. (Βίκη et al., 2007).

Ενδεικτικά είδη απασχόλησης:

- Τηλεφωνική εξυπηρέτηση πελατών (χειρισμός τηλεφωνικών κέντρων και σε γραμμές SOS)
- Συγγραφή-μετατροπή κειμένων σε γραφή Braille
- Εκπαίδευση άλλων στη γραφή Braille
- Αγγειοπλαστική-Πηλοπλαστική
- Ποιοτικός έλεγχος αφής υλικών (Δοκιμαστής)
- Γευσιγνωσία (Κεδράκα, 2010).

7 Ο Επαγγελματικός Προσανατολισμός ατόμων με ψυχικές διαταραχές

Τα άτομα αυτά είναι εκείνα που αντιμετωπίζουν έντονες στερεοτυπικές αντιδράσεις (πχ φοβίες, απόρριψη κτλ) από το κοινωνικό σύνολο. Ο Σύμβουλος σε συνεργασία με τον Ψυχίατρο θα πρέπει να βρει τρόπους κινητοποίησης του ατόμου σε διαπροσωπικό και επαγγελματικό επίπεδο στηρίζοντας το με κάθε τρόπο. Οι δυσκολίες και ο ματαιώσεις που μπορεί να συνοδεύουν τη στήριξη αυτή είναι αναμενόμενες. Απαραίτητος είναι ο κλινικός και φαρμακευτικός έλεγχος των διαταραχών αυτών ώστε να διευκολυνθεί η καθημερινή επικοινωνία και επαγγελματική δραστηριότητα των ατόμων αυτών. Το είδος της εργασίας

είναι δύσκολη υπόθεση λόγω ακραίων μορφών διάθεσης και συμπεριφοράς. Χρειάζεται συνεχή υποστήριξη από ομάδα ειδικών, φαρμακευτική υποστήριξη και ελεγχόμενο περιβάλλον (Κεδράκα, 2010).

Ο σύμβουλος πρέπει να συνειδητοποιήσει ότι κάποια από τα συμπτώματα της ψυχικής ασθένειας προδικάζουν το είδος της εργασίας και την καταλληλότητα των εργασιακών περιβαλλόντων. Για παράδειγμα, η παρανοϊκή ψύχωση επιβάλλει απασχόληση σε εργασίες, στις οποίες είναι σημαντική η εμπιστοσύνη και η εποπτεία (π.χ. εργασία σε εργαστήριο), ενώ είναι αποτρεπτική προς περιβάλλοντα, όπου οι προϊστάμενοι και οι εργοδότες είναι αυστηροί και ελεγκτικοί απέναντι στους υπαλλήλους. Η σχιζοφρένεια απαιτεί εργασιακά περιβάλλοντα που δεν προκαλούν άγχος, αλλά δίνουν προτεραιότητα στη φαντασία και τη δημιουργικότητα (π.χ. καλλιτεχνικά περιβάλλοντα). (Βίκη et al., 2007).

8 Ο Επαγγελματικός Προσανατολισμός ατόμων με αυτισμό

Τα άτομα με αυτισμό μπορούν να απασχοληθούν σε εργασίες που περιλαμβάνουν επαναλαμβανόμενες διαδικασίες ή κινήσεις. Κάποια από αυτά έχουν καλλιτεχνικές δεξιότητες, ασχολούνται με τη ζωγραφική, την καλλιέργεια της γης, πλένουν πιάτα ή ρούχα, κουρδίζουν πιάνο και συμμετέχουν σε τυποποιημένες διαδικασίες σε εργοστάσια (γραμμή παραγωγής). Οι δραστηριότητες με τις οποίες μπορούν να απασχοληθούν δημιουργικά είναι η μουσική, το κολύμπι, το ποδήλατο, οι εκδρομές στο φυσικό περιβάλλον, τα παζλς κ.λπ. Η έλλειψη ενδιαφέροντος για κοινωνικές συναναστροφές μπορεί να τον καταστήσει ακατάλληλο για δημόσιες σχέσεις και διαφήμιση, του δίνει όμως συγκριτικό πλεονέκτημα για εργασίες που απαιτούν προσωπική και μοναχική ενασχόληση. Στα αυτιστικά άτομα αρέσει η φύση, οι γεωργικές εργασίες, οι περιηγήσεις, η περιποίηση λουλουδιών, η κατανόηση των διαφόρων ειδών στο ζωικό βασίλειο. Η περιβαλλοντική εκπαίδευση είναι ιδανική για τους αυτιστικούς μαθητές και μπορεί να τους οδηγήσει σε επαγγέλματα, στα οποία θα διαπρέψουν. (Βίκη et al., 2007).

Τα άτομα αυτά χρειάζονται ένα συνεχώς ελεγχόμενο περιβάλλον με σταθερά όρια και ένα καθημερινό θεραπευτικό πρόγραμμα. Η εκπαιδευτική διαδικασία και η κατάρτιση πρέπει να γίνεται σε εξατομικευμένο επίπεδο ή σε επίπεδο μικρής ομάδας. Η δυσκολία ένταξης σε εργασιακό πλαίσιο είναι φανερή, ενώ η λογική των "προστατευμένων εργαστηρίων", στα

οποία κοινωνικοί φορείς στηρίζουν τη δραστηριότητα των ατόμων αυτών μπορεί να προσφέρει πολλά. (Κεδράκα, 2010).

Ενδεικτικά είδη απασχόλησης για τα άτομα με αυτισμό με εικονική μνήμη είναι:

- προγραμματιστές υπολογιστών,
- φωτογράφοι,
- σχεδιαστές οργάνων και εργαλείων,
- μηχανικοί υπολογιστών,
- σχεδιαστές ιστοσελίδων,
- κατασκευαστές παιχνιδιών και videogames,
- επιδιορθωτές υποδημάτων και ρούχων,
- τεχνικοί εργαστηρίων,
- αγγειοπλάστες,
- μηχανικοί αυτοκινήτων κ.λπ.

Ενώ για αυτά που επεξεργάζονται με ευκολία ψηφία και αριθμούς είναι: λογιστές, βιβλιοθηκονόμοι, ταμίες, γραμματείς, στατιστικοί κ.λπ. Τα αυτιστικά άτομα, στα οποία δεν έχει αναπτυχθεί η γλωσσική ικανότητα οι καταλληλότερες απασχολήσεις είναι: γραμμή παραγωγής σε εργοστάσια, βιβλιοθηκάριοι, καθαριστές, κηπουροί, μάγειρες, ανακυκλωτές υλικών κ.λπ. (Βίκη et al., 2007).

9 Ο Επαγγελματικός Προσανατολισμός ατόμων με μαθησιακές δυσκολίες

Οι πιο πολλές έρευνες σχετικά με τη Συμβουλευτική και το Σχολικό Επαγγελματικό Προσανατολισμό επικεντρώνονται σε άτομα που έχουν εμφανή αναπηρία (νοητική καθυστέρηση, σωματική αναπηρία, τύφλωση, κώφωση, τυφλοκώφωση) ενώ περιορισμένες είναι οι έρευνες που αναφέρονται στο Σ.Ε.Π. των μαθητών με Μαθησιακές Δυσκολίες. Αυτό ίσως συμβαίνει επειδή οι Μαθησιακές Δυσκολίες είναι λιγότερο εμφανείς και έχει λανθασμένα θεωρηθεί ότι το επίπεδο της αυτογνωσίας και της επαγγελματικής ανάπτυξης των μαθητών αυτών θα είναι ανεπτυγμένο. Ακόμα και τα πρώτα κοινοτικά προγράμματα επαγγελματικής ένταξης και αποκατάστασης ΑμεΑ. όπως το «HELIOS» και το «HORIZON» (ΕΕΚ, 1991) δεν αφορούσαν άτομα με μαθησιακές δυσκολίες.

Όπως αναφέρεται στην έρευνα του Γιαννίτσα Ν.(κ. σ. 2000), παρότι τα κίνητρα των μαθητών με Μαθησιακές Δυσκολίες δεν είναι ισχυρά και πολλές φορές εκδηλώνουν παθητικές μορφές μάθησης και μια στάση «μαθημένης αβοηθησίας» συνήθως επιλέγουν «ασφαλείς» στόχους, δηλαδή επιλέγουν ή αποκλείουν συγκεκριμένα επαγγέλματα λόγω του ότι κάνουν λανθασμένες υποθέσεις σχετικά με τις δεξιότητες που αυτά προϋποθέτουν όπως για παράδειγμα δεν επιλέγουν το επάγγελμα του δικηγόρου γιατί απαιτεί μεγάλη ευχέρεια στη γραπτή και προφορική χρήση της γλώσσας.

Οι ερευνητές επισημαίνουν ότι τα άτομα με Μαθησιακές Δυσκολίες δεν πρέπει να αποκλείουν τον εαυτό τους από αυτά τα επαγγέλματα ενώ ο Επαγγελματικός Προσανατολισμός θα πρέπει να στοχεύει στην ενίσχυση του μειωμένου αυτοσυναισθήματος χωρίς να καλλιεργεί την αντίληψη ότι υπάρχουν πολλά επαγγέλματα τα οποία πρέπει να αποφευχθούν λόγω των Μαθησιακών τους Δυσκολιών.

Επίσης, οι ερευνητές συνεχίζοντας τονίζουν ότι οι μαθητές με Μαθησιακές Δυσκολίες πρέπει να βοηθηθούν να συνειδητοποιήσουν τα δυνατά και αδύνατα σημεία τους και να ακολουθούν επαγγέλματα για τα οποία είναι κατάλληλα προετοιμασμένα σε σχέση με τις ικανότητες, τα ταλέντα και τα ενδιαφέροντά τους.

Υποστηρίζεται επίσης, ότι οι επαγγελματικές προτιμήσεις των δυσλεξικών μαθητών του δείγματος κατευθύνονται κύρια στις Καλές και Εφαρμοσμένες Τέχνες, στον Αθλητισμό και στα Χειρωνακτικά-Τεχνικά Επαγγέλματα, στοιχεία που δείχνουν την προτίμηση των μαθητών με δυσλεξία σε δραστηριότητες που δεν απαιτούν αυξημένες ακαδημαϊκές δεξιότητες και πιο συγκεκριμένα τη χρήση οργάνωσης και γραφής. (Βίκη et al.,2007).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 Τι ισχύει σήμερα για τον επαγγελματικό προσανατολισμό στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση- Υποστηρικτές πολιτικές στην Ελλάδα και στην Ευρώπη

Το ελληνικό Σύνταγμα ορίζει ότι: «Τα άτομα με αναπηρίες έχουν δικαίωμα να απολαμβάνουν των μέτρων που τους εξασφαλίζουν την αυτονομία, την επαγγελματική ένταξη και την συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας», (Σύνταγμα Ελλάδας, άρθρο 21, παρ 6).

Σύμφωνα με το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ενσωμάτωση (ΕΣΔΕΝ), λαμβάνονται όλα τα αναγκαία μέτρα για την προστασία και την διευκόλυνση των ΑμεΑ. Υπάρχει πλέον πρόσβαση στην παιδεία (προσαρμοσμένη στις ατομικές τους εκπαιδευτικές ανάγκες), σε περιβάλλον εκπαιδευτικό περισσότερο "ένταξιακό" και λιγότερο "απομονωμένο".

Οι Δράσεις προς τους εξειδικευμένους τομείς είναι: Προκατάρτιση, Κατάρτιση, Υποστήριξη, Προώθηση Απασχόλησης.

Βασικοί τομείς δράσης για την υποστήριξη των ΑμεΑ είναι:

- Κοινωνική στήριξη στα άτομα και στην οικογένεια
- Φροντίδα σε κοινωνικό και παιδαγωγικό επίπεδο
- Παροχή συμβουλευτικής για κοινωνική ένταξη
- Οικονομική στήριξη για τυχόν στεγαστικά προβλήματα της οικογένειας
- Λειτουργία ξενώνων για τα άτομα με κινητικά, με αισθητηριακά ή με νοητικά προβλήματα
- Βοήθεια στην μετακίνηση προς τους τόπους κατάρτισης, πρακτικής άσκησης και απασχόλησης
- Εργονομική προσαρμογή των χώρων κατάρτισης, πρακτικής άσκησης και απασχόλησης
- Λειτουργία «Κέντρων Ημέρας»
- Ενίσχυση αποϊδρυματοποίησης των ΑμεΑ
- Ενίσχυση των ικανοτήτων των ΑμεΑ στους τομείς της αυτόνομης Διαβίωσης- αυτοσυντήρησης και κανόνων υγιεινής
- Εκμάθηση βασικών κανόνων κοινωνικής συμπεριφοράς

- Ευαισθητοποίηση και σωστή ενημέρωση των αντιπροσωπευτικών εθελοντικών οργανώσεων για τα ΑμεΑ
- Ευαισθητοποίηση της κοινωνίας και των εργοδοτών, καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού –στιγματισμού και άρση των προκαταλήψεων
- Ευαισθητοποίηση των επιχειρήσεων και των οργανισμών που προωθούν ευκαιρίες πρακτικής άσκησης για μόνιμη απασχόληση των ΑμεΑ που καταρτίζονται επαγγελματικά
- Δημιουργία δικτύων ανταλλαγής πληροφοριών και εμπειριών σε εθνικό και διακρατικό επίπεδο
- Σύσταση Μητρώου για άτομα με κινητικά και αισθητηριακά προβλήματα. (Παπάνης et al., 2009).

Το ποσοστό ανεργίας των ατόμων με αναπηρία είναι πολύ υψηλότερο από εκείνο του υπόλοιπου πληθυσμού. Οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα ΑμεΑ όσον αφορά την ένταξή τους στην αγορά εργασίας δεν συνδέονται μόνο με την αναπηρία τους, αλλά συνδέονται κυρίως με την ιδιαίτερη μεταχείριση που υφίστανται από εργοδότες και εργαζομένους.

Τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν μία σειρά μέτρων που στοχεύουν την ένταξη των ΑμεΑ στην παραγωγική διαδικασία. Τα μέτρα αυτά περιλαμβάνουν :

- Νομοθεσία κατά των διακρίσεων
- Συστήματα ποσοτώσεων
- Προγράμματα αποκατάστασης και Επαγγελματικής κατάρτισης
- Προώθηση εναλλακτικών μορφών απασχόλησης
- Κίνητρα για σύσταση κοινωνικών επιχειρήσεων
- Επιδοτήσεις μισθών
- Επιδοτήσεις για την απόκτηση τεχνικών βοηθημάτων και εργονομικής διευθέτησης του εργασιακού χώρου
- Προγράμματα ενημέρωσης εργοδοτών και του κοινού ώστε να μειωθούν οι προκαταλήψεις.

Στην Ελλάδα σήμερα, ο Ο.Α.Ε.Δ. υλοποιεί προγράμματα για την απασχόληση ΑμεΑ, επιδοτεί νέες θέσεις εργασίας για τα ΑμεΑ, και έχει δημιουργήσει δομές παροχής συνοδευτικών υποστηρικτικών υπηρεσιών ολοκληρωμένη στήριξη των ΑμεΑ. (www.oaed.gr)

Τα προγράμματα αυτά στοχεύουν :

- Στην οικονομική αυτονόμηση του ατόμου
- Στην ενδυνάμωση της αυτοεικόνας και αυτοεκτίμησης του ατόμου
- Στις ίσες ευκαιρίες συμμετοχής του (ανάλογα με το μορφωτικό του επίπεδο)
- Στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και αλληλεγγύης
- Στην αξιοποίηση ολόκληρου του ανθρώπινου δυναμικού.

Ειδικότερα τα προγράμματα στήριξης του Ο.Α.Ε.Δ για τα ΑμεΑ (έτους 2000) :

- ⇒ Πρόγραμμα επιχορήγησης εργοδοτών για την απασχόληση ΑμεΑ ηλικίας 18-65 ετών. Προβλέπουν προγράμματα κατάρτισης καθώς και επιχορήγηση εργοδοτών για εργονομική διευθέτηση του χώρου εργασίας. Ειδικά για τράπεζες, οργανισμούς κοινωνικής ωφέλειας και για τους φορείς του δημόσιου τομέα προβλέπεται επιπλέον υποχρέωση πρόσληψης τυφλών τηλεφωνητών σε ποσοστό 80% και αναπήρων σε ποσοστό 20% σε άλλες ειδικότητες κλάδου υποχρεωτικής εκπαίδευσης.
- ⇒ Προγράμματα επιχορήγησης νέων ελεύθερων επαγγελματιών για ΑμεΑ, ηλικίας 18-58 ετών (τετραετούς διάρκειας).
- ⇒ Προγράμματα επιχορήγησης εργοδοτών και νέων ελεύθερων επαγγελματιών για την εργονομική διαρρύθμιση του εργασιακού χώρου.
- ⇒ Προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης ατόμων με αναπηρία. Λειτουργούν εξειδικευμένα Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΚΕΚ-ΑμεΑ), με προγράμματα προσαρμοσμένα στις εξελίξεις και στις ανάγκες της αγοράς εργασίας και προσφέρουν εκτός από κατάρτιση (ανάπτυξη προσόντων-δεξιοτήτων), συνοδευτικές υποστηρικτικές υπηρεσίες (ενημέρωση-παροχή συμβουλευτικής, ψυχολογικής υποστήριξης και επαγγελματικού προσανατολισμού) και τέλος προώθηση στην απασχόληση των ΑμεΑ.
- ⇒ Προγράμματα οικονομικής ενίσχυσης στις βασικές κατηγορίες ΑμεΑ έως 18 ετών, σε άτομα με βαριά νοητική στέρηση και σε άτομα ανεξαρτήτου ηλικίας με αναπηρία άνω του 67% που δεν μπορούν να εργαστούν ή δεν λαμβάνουν σύνταξη. (Βίκη et al., 2009), (www.oaed.gr).

1 Προγράμματα Επαγγελματικής Αποκατάστασης για τα ΑμεΑ που εφαρμόζονται σε σύγχρονα Ελληνικά Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης ΚΕΚ-ΑμεΑ

Βασική προϋπόθεση επιτυχίας ενός προγράμματος επαγγελματικής ένταξης ΑμεΑ είναι να είναι πολύ καλά δομημένο και οργανωμένο. Είναι επίσης απαραίτητο να προχωράει βήμα-βήμα και να έχει την ευελιξία να προσαρμόζεται στην κάθε περίπτωση. Συνήθως ακολουθούνται τα παρακάτω στάδια :

1. Θα πρέπει το ΑμεΑ με νοητική υστέρηση να διαφοροποιήσει την εργασία από το μάθημα που έκανε ως τώρα, την απασχόληση που είχε στα εργαστήρια και τις άλλες δραστηριότητες που του είναι οικείες.
2. Ένα πρώτο στάδιο είναι η «πρακτική άσκηση» και η «μαθητεία». Ταυτόχρονα το ΑμεΑ συμμετέχει σε συνεδρίες επαγγελματικού προσανατολισμού και εκπαιδεύεται σε επαγγελματικές δεξιότητες.
3. Γίνεται συστηματική συμβουλευτική του ΑμεΑ σε θέματα όπως η αναγκαιότητα της εργασίας και τα οφέλη της στο άτομο και την κοινωνία με στόχο το άτομο να πιστέψει βαθιά στην αξία της.
4. Αναφορά σε διάφορα επαγγέλματα, συζήτηση για τις συνθήκες εργασίας, τις προϋποθέσεις για την εξάσκηση κάθε επαγγέλματος κλπ. Το ΑμεΑ θα πρέπει να γνωρίζει τα προσόντα που κάθε επάγγελμα απαιτεί. Εδώ υπάρχει αρκετή δυσκολία λόγω των μη ρεαλιστικών προσδοκιών των ΑμεΑ και των γονέων τους.
5. Διδασκαλία κοινωνικών δεξιοτήτων, τρόπων καλής συμπεριφοράς, εργασιακών συνηθειών (Για παράδειγμα να κοιμάμαι νωρίς και να ξυπνώ νωρίς το πρωί). Στόχος είναι τα ΑμεΑ να μαθαίνουν ποια είναι η «ώριμη συμπεριφορά» που απαιτείται στο περιβάλλον της εργασίας και στην κοινωνία γενικότερα. Εδώ γίνεται δουλειά σχετικά με την τήρηση κανόνων, τον σεβασμό προς τους άλλους κ.α.
6. Εξοικείωση με την ορολογία της εργασίας (σύμβαση, ωράριο, επίδομα, μισθός, απόλυση κλπ). Με αυτό τον τρόπο προετοιμάζουμε το ΑμεΑ για πράγματα που συμβαίνουν στην εργασία, τα συζητάμε και τα αναλύουμε. (Ασλανίδης, 2003).

2 Πρακτική Άσκηση-Μαθητεία

Η πρακτική άσκηση αποτελεί μια δοκιμή στις πραγματικές συνθήκες εργασίας σε αληθινό εργασιακό περιβάλλον. Το ΑμεΑ τοποθετείται σε μια θέση εργασίας για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα με στόχους :

- Να θέσει σε εφαρμογή τις κοινωνικές του δεξιότητες.
- Να αναπτύξει εργασιακές συνήθειες.
- Να επαναξιολογήσει και να επαναξιολογηθεί όσον αφορά τις δυνατότητες του σε όλους του τομείς και
- Να επιβεβαιώσει τις προτιμήσεις του.

Σε κάθε εφαρμογή πρακτικής άσκησης υπάρχει παρακολούθηση από τον Σύμβουλο επαγγελματικής αποκατάστασης, ο οποίος αξιολογεί το κάθε βήμα της πρακτικής άσκησης. Πιο συγκεκριμένα κατά τη διάρκεια του προγράμματος της μαθητείας ορίζεται σε εβδομαδιαία βάση ομάδα αξιολόγησης που σκοπό έχει τη συμβουλευτική του «εργαζόμενου». Σε αυτές τις συμβουλευτικές συναντήσεις δίνονται κατευθυντήριες γραμμές και παροτρύνσεις όπου χρειάζεται. Γίνεται επίσης μελέτη των σχέσεων του εργαζόμενου με τους συναδέλφους του και τον εργοδότη του. Μετά το τέλος κάθε πρακτικής άσκησης γίνεται μια τελική αξιολόγηση και επαναπροσδιορισμός των στόχων.

Σε περίπτωση διακοπής ή αποτυχίας της πρακτικής άσκησης ο σύμβουλος αποκατάστασης με την συνεργασία της υπόλοιπης διεπιστημονικής ομάδας αποφασίζει αν ο εκπαιδευόμενος χρειάζεται επιπλέον εκπαίδευση και βαθύτερη διερεύνηση αναγκών.

Σε καμιά περίπτωση η πρακτική άσκηση δεν θα πρέπει να θεωρείται εθελοντική εργασία. Είναι ένα απαραίτητο προστάδιο για την εύρεση μιας πραγματικής θέσης εργασίας. Οι νέοι με Νοητική Υστέρηση θα πρέπει να έχουν την ευκαιρία μέσω της πρακτικής άσκησης να τονωθεί η αυτοπεποίθησή τους να γίνουν πιο ώριμοι εργασιακά ως προς την διεκδίκηση μιας θέσης εργασίας. (Ασλανίδης, 2003).

3 Τοποθέτηση σε θέσεις εργασίας

Η εύρεση εργοδοτών είναι ένα από τα πιο δύσκολα σημεία της επαγγελματικής αποκατάστασης. Συνήθως έχουν προηγηθεί δραστηριότητες ευαισθητοποίησης. Τις περισσότερες φορές οι εργοδότες προέρχονται από το φιλικό ή το συγγενικό περιβάλλον, από την γειτονιά κατοικίας ή εκπαίδευσης του ΑμεΑ και τέλος ύστερα από δυναμική, επίμονη και συχνή δουλειά του συμβούλου αποκατάστασης.

Παρ' όλες τις προσπάθειες για την επαγγελματική ένταξη των ΑΜΕΑ στην ελεύθερη αγορά εργασίας το ποσοστό αποκατάστασης σε όλες τις Ευρωπαϊκές χώρες διατηρείται πολύ χαμηλό .

Η κυριότεροι λόγοι των χαμηλών αυτών επιπέδων επαγγελματικής αποκατάστασης των ΑΜΕΑ είναι οι ακόλουθοι:

- Το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο(κοινωνική ασφάλιση, επιδόματα, αναπηρική σύνταξη κ.α).
- Προσωπικά και οικογενειακά προβλήματα (προσδοκίες της οικογένειας για την επαγγελματική αποκατάσταση των ΑΜΕΑ, φόβοι και αμφιβολίες για τις ικανότητές τους, υπερπροστασία).
- Προβλήματα σχετικά με τη στάση των επαγγελματιών των Κέντρων κατάρτισης που και οι ίδιοι εμφανίζονται διστακτικοί σχετικά με την ικανότητα των ατόμων να ενταχθούν στην ελεύθερη αγορά εργασίας και πιστεύουν ότι είναι προτιμότερο ένα υποστηρικτικό περιβάλλον.
- Προβλήματα οικονομικής φύσης (έλλειψη χρηματοδότησης, υψηλά ποσοστά ανεργίας, απολύσεις, οικονομική κρίση). (Ασλανίδης, 2003).

4 Προστατευμένα-υποστηριζόμενα εργαστήρια – Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί στην Ελλάδα

Στις αρχές τις δεκαετίας του '70 στην Ελλάδα, άρχισαν να λειτουργούν προστατευμένα εργαστήρια ή αλλιώς εργαστήρια απασχόλησης ΑμεΑ, κυρίως ύστερα από ιδιωτική πρωτοβουλία των συλλόγων γονέων και κηδεμόνων των ατόμων με Νοητική Υστέρηση. Στην αρχή, βέβαια, τα προϊόντα που παρήγαγαν σπάνια διοχετεύονταν στην αγορά. Πουλιόνταν κυρίως σε φιλανθρωπικά παζάρια που διοργανώνονταν ενίοτε. Στη δεκαετία του '90 άρχισαν να γεννιούνται ιδέες για την αύξηση της εμπορικότητας των προϊόντων των εργαστηρίων και για ένα άνοιγμα στην ελεύθερη αγορά. Έτσι βλέπουμε μια στροφή στην παραγωγή προϊόντων που έχουν μεγαλύτερη εμπορική ζήτηση και μπορούν να διεκδικήσουν μια θέση στα ράφια των σούπερ μάρκετ και των μαγαζιών.

Το 1996 δημιουργήθηκε το «Εργαστήρι» και λειτούργησε το τμήμα παρασκευής αρτοσκευασμάτων (παραδοσιακά κουλουράκια) με 15 καταρτιζόμενους και 2 υπεύθυνους. Το αρχικά παραγόμενο είδος ήταν τα παραδοσιακά κουλουράκια και ο απώτερος στόχος, η

παραγωγή και προώθηση και άλλων ειδών διατροφής όπως μαρμελάδες, χυλοπίτες κ.α. . Οι καταρτιζόμενοι που προωθούσαν το προϊόν είχαν την δυνατότητα να αναπτύξουν τόσο τις κοινωνικές τους όσο και τις επαγγελματικές τους δεξιότητες (κανόνες καλής συμπεριφοράς, εξυπηρέτηση πελατών, προβολή και προώθηση του προϊόντος που οι ίδιοι φτιάχνουν). Η όλη διαδικασία είχε σαν αποτέλεσμα την τόνωση της αυτοπεποίθησης τους καθώς αισθάνονταν ενεργά και αποδοτικά μέλη της κοινωνίας.

Στο «Θεοτόκος» και σε άλλα Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης ΑμεΑ, «Εστία Ειδικής Επαγγελματικής Αγωγής»-ΕΣΕΕΠΑ, «Μαργαρίτα», εφαρμόζεται το μοντέλο της υποστηριζόμενης εργασίας με σημαντική επιτυχία. Ειδικότερα, το εργαστήριο ειδικής αγωγής «Μαργαρίτα» σήμερα εξυπηρετεί 100 σπουδαστές ΑμεΑ και υποστηρίζει 14 αποφοίτους που εργάζονται στην αγορά εργασίας.

Στην Ελλάδα κατά τη δεκαετία του '80 και ιδιαίτερα στον τομέα της ψυχικής υγείας άρχισαν να γίνονται κάποιες προσπάθειες για τη δημιουργία δομών όπως Προστατευμένα Εργαστήρια και συνεταιριστικές μονάδες για Άτομα με Αναπηρία, με στόχο την αποασυλοποίηση και την Επαγγελματική Αποκατάσταση των ατόμων με ψυχιατρικά και άλλα προβλήματα. Οι προσπάθειες αυτές εντάθηκαν και πολλαπλασιάστηκαν με το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα συγχρηματοδότησης "HORIZON" που ενίσχυε τέτοιου είδους πρωτοβουλίες. Στην Αθήνα, τα Ψυχιατρικά Νοσοκομεία «ΔΑΦΝΙ» και «ΔΡΟΜΟΚΑΪΤΕΙΟ», σε άλλα πλαίσια στη Θεσσαλονίκη, στα Χανιά, στην Τρίπολη, στη Λέρο, τα ψυχιατρικά Νοσοκομεία και οι Μονάδες Ψυχικής Υγείας, δημιουργούν Συνεταιριστικές Θεραπευτικές Μονάδες Ασθενών, που ειδικεύονται στους τομείς των αγροτικών καλλιεργειών, στην παροχή υπηρεσιών και σε διάφορα παραδοσιακά επαγγέλματα (βιβλιοδεσία, ξυλουργική κά). Για την ενίσχυση αυτών των προσπαθειών στην Ψυχική Υγεία ψηφίζεται ο ν. 2716/99 και έτσι θεσμοθετείται πλέον η λειτουργία των Κοινωνικών Συνεταιρισμών Περιορισμένης Ευθύνης (ΚΟΙ.Σ.Π.Ε.) γεγονός πρωτοποριακό για τη χώρα μας αν λάβουμε υπόψη μας ότι μόνο το Βέλγιο και η Ιταλία -από όλα τα μέλη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας- έχουν κατοχυρώσει νομικά τη λειτουργία των Κοινωνικών Επιχειρήσεων. Οι βασικές αρχές λειτουργίας των ΚΟΙ.Σ.Π.Ε. όπως καθορίζονται από το συγκεκριμένο νόμο εμφανίζουν αρκετές ομοιότητες με αυτές των Κοινωνικών Επιχειρήσεων στην Ευρώπη.

Πρόσφατα, ξεκίνησε στη χώρα μας ένα νέο Πρόγραμμα για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας από το Υπουργείο Ανάπτυξης. Ονομάζεται «Ενίσχυση

Επιχειρηματικότητας Ατόμων με Αναπηρία» και είναι το μέτρο 2.8 του Επιχειρηματικού Προγράμματος «Ανταγωνιστικότητα». Το πρόγραμμα χρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης κατά 65%, ενώ το υπόλοιπο 35% από το Ελληνικό Δημόσιο. Το πρόγραμμα υποστηρίζει την επιχειρηματική δραστηριότητα ατόμων με αναπηρίες καθώς και των κοινωνικών συνεταιρισμών περιορισμένης ευθύνης. (Ασλανίδης, 2003).

5 Ευρωπαϊκή πολιτική και αποκατάσταση των ΑμεΑ

Στην Ευρώπη, η Ιταλία και η Γερμανία έχουν την πιο σημαντική παράδοση στις **κοινωνικές επιχειρήσεις**.

Στην Ιταλία υπάρχουν περίπου 2.000 **κοινωνικές συνεργατικές** που απασχολούν περίπου 44.000 ανθρώπους (συμπεριλαμβανομένων και των 16.000 εργαζομένων που θα μπορούσαν να θεωρηθούν μειονεκτούντες στην ελεύθερη αγορά εργασίας). Η **συνεργατική**, είναι μία μη κερδοσκοπική επιχείρηση, που προστατεύει τις εργασιακές ευκαιρίες για τους μειονεκτούντες ανθρώπους. Παρουσιάζει χαρακτηριστικά αυτοδιαχείρισης και συμμετοχής των εργαζομένων μέσα στον οργανισμό. Διαφέρει από τα προστατευμένα εργαστήρια, στο γεγονός ότι αποτελεί μια επιχείρηση όπου ανάπηροι και μη ανάπηροι άνθρωποι εργάζονται μαζί.

Στη Γερμανία, υπάρχουν αρκετά λιγότερες επιχειρήσεις απ'όσες υπάρχουν στην Ιταλία αλλά ο αριθμός τους είναι εξίσου σημαντικός με περισσότερες από 250 επιχειρήσεις σε λειτουργία. Η Γερμανική παράδοση των κοινωνικών επιχειρήσεων έχει δομηθεί τα τελευταία 15 χρόνια.

Στο Βέλγιο, έχει ξεκινήσει μια αναπτυξιακή διαδικασία, για να δημιουργηθεί ένα σύνολο κοινωνικών επιχειρήσεων. Σήμερα υπάρχουν περίπου 75 **κοινωνικές επιχειρήσεις**, που λειτουργούν σε «μη-κερδοσκοπική» βάση. Οργανώνονται και διοικούνται σαν κανονική επιχείρηση, αναπτύσσοντας τα δικά της επενδυτικά σχέδια, λειτουργώντας σε τομείς υψηλής ποιότητας και αυξάνοντας τις θέσεις εργασίας για ΑμεΑ.

Στη Σκωτία, υπάρχει σήμερα μια μικρή ομάδα κοινωνικών επιχειρήσεων, δομημένη πάνω στην αρχική επιτυχία της προηγούμενης Ευρωπαϊκής χρηματοδοτούμενης πρωτοβουλίας HORIZON.

Στη Γαλλία, δεν υπάρχουν κοινωνικές επιχειρήσεις. Υπάρχει ένα σημαντικό εθνικό δίκτυο προστατευμένων εργαστηρίων που παρέχει εργασία στους ανάπηρους και σε άλλα άτομα αποκλεισμένα από την αγορά εργασίας.

Αξίζει να τονιστεί ότι, στην Ιταλία, στη Γερμανία και στη Μεγάλη Βρετανία, προσφέρεται επαγγελματική εκπαίδευση και συμβουλευτική στους διευθυντές των κοινωνικών επιχειρήσεων. Επίσης, ορισμένα Πανεπιστήμια, έχουν ξεκινήσει να παραδίδουν συγκεκριμένα μαθήματα προσανατολισμένα στις ανάγκες των κοινωνικών επιχειρήσεων. Με αυτόν τον τρόπο αυτά τα κράτη βοηθούν στην ανάπτυξη και στη βελτίωση των κοινωνικών επιχειρήσεων στη χώρα τους.

Τέλος, αξιοσημείωτο είναι ότι στη Γερμανία, το προσωπικό των μη ανάπηρων στις κοινωνικές επιχειρήσεις, υποστηρίζει τους συναδέλφους που είναι ανάπηροι, στη Γαλλία, οι μη ανάπηροι παρέχουν υποστήριξη στους ανάπηρους, βοηθώντας τους να προσαρμοστούν στο χώρο εργασίας και στην Ιταλία, επίσης, δεν υπάρχει ειδικευμένο προσωπικό, που να έχει αναλάβει το έργο της υποστήριξης των ανάπηρων εργαζόμενων στο χώρο εργασίας. Αυτό το έργο κανονικά εκτελείται από μη ανάπηρους συναδέλφους ή από εθελοντές. Το ειδικευμένο προσωπικό μπορεί να παρέχει υποστήριξη στους ανάπηρους εκτός του εργασιακού χώρου. (Ασλανίδης, 2003).

Σε αντίθεση με την Ευρώπη, στην Ελλάδα μόλις ένας στους δέκα επιχειρηματίες απαντά ότι «γνωρίζει καλά» την θεσπισθείσα νομοθεσία για τις προσλήψεις ΑμεΑ, ενώ το 54,1% δεν την γνωρίζει διόλου (!). Την ίδια στιγμή το 61,6% δηλώνουν «θετικοί» -μη γνωρίζοντας τη νομοθεσία- στο ενδεχόμενο πρόσληψης ΑμεΑ, παρ' ότι οι ίδιοι δεν το πράττουν. Η συντριπτική πλειονότητα των επιχειρηματιών (88,9%) αποδέχεται ίσες ευκαιρίες στα ΑμεΑ για εργασιακή προαγωγή, ενώ ένα αντίστοιχο ποσοστό (87,8%) τοποθετείται αρνητικά στην προσφορά μικρότερης αμοιβής στα ΑμεΑ έναντι των υπόλοιπων υπαλλήλων. Την ίδια, όμως, στιγμή, σχεδόν οι μισοί δεν αποδέχονται «διευθυντική θέση» σε άτομο με αναπηρίες, ενώ επτά στους δέκα απαιτούν επιπρόσθετα κίνητρα (μεταφράζονται σε επιδότηση μισθού ή ημερομισθίου) για να προσλαμβάνουν ΑμεΑ. (ΕΛ.ΣΤΑΤ. τεύχος 53, Δεκέμβριος 2012).

Όπως βλέπουμε, υπάρχει μια έντονη τάση αύξησης του αριθμού των πρωτοβουλιών για **κοινωνικές επιχειρήσεις και των «προστατευμένων» εργαστηρίων**, που υποστηρίζουν την

δημιουργία νέων επιχειρήσεων, που μάχονται τον απομονωτισμό και την συγκέντρωση των ανάπηρων ανθρώπων σε προστατευμένα εργαστήρια. Όσο πιο ευαισθητοποιημένη είναι μια κοινωνία, τόσο πιο «ανοικτή» είναι στα άτομα με αναπηρία και συνυπάρχουν μέσα από τις αρχές της ισότητας και του σεβασμού της διαφορετικότητας.

Συμπεράσματα-Προτάσεις

Συνοψίζοντας, ο θεσμός του Σ.Ε.Π. μπορεί να αποτελέσει τη γέφυρα που θα συνδέσει ενεργά και δυναμικά το σύστημα εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας συντελώντας στην αποτελεσματικότερη συλλογή και διάχυση των πληροφοριών που αφορούν τα καινούργια δεδομένα και ανάγκες της εκπαίδευσης και παράλληλα διευκολύνοντας και διαπαιδαγωγώντας το νέο άτομο, ώστε να γίνει ικανό να παίρνει αποφάσεις μετά από συνολική εκτίμηση των δεδομένων.

Ιδιαίτερα, στον νευραλγικό χώρο των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες ο Σ.Ε.Π. θα πρέπει να στηρίζεται στην αρχή της ισοτιμίας αφού κάθε άτομο έχει και πρέπει να έχει μια ξεχωριστή θέση στο κοινωνικό σύνολο, ανεξάρτητα από τις διαφορές που παρουσιάζει από τα άλλα άτομα και να δίνει περισσότερη έμφαση στην επαγγελματική συνειδητοποίηση, την επαγγελματική εξερεύνηση και προετοιμασία καθώς και στην επαγγελματική ωριμότητα.

Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε, ότι οι γονείς των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες έχουν ανάγκη από πληροφόρηση και συμβουλευτική στήριξη προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις «δυσκολίες» του παιδιού τους και στη συνέχεια τηρώντας θετική στάση να το διευκολύνουν στην επαγγελματική του ανάπτυξη και επιλογή, αλλά και στην άρση στερεοτύπων και στην πραγματοποίηση εφικτών λύσεων.

Επίσης, ο καλά ενημερωμένος και ευαισθητοποιημένος εκπαιδευτικός συμβάλλει τόσο στην επιτυχή σχολική ένταξη και ενσωμάτωση των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες όσο και στην περαιτέρω ενημέρωση του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου. Δηλαδή, ο Σ.Ε.Π. των ΑμεΑ συνδέεται άμεσα με την εκπαίδευση όλων των παραγόντων της αγωγής, άρα και των ειδικών του Σ.Ε.Π. τόσο για θέματα κοινωνικής στάσης, όσο και για θέματα δικαιωμάτων, δυνατοτήτων και μορφών απασχόλησης των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.

Σημαντικό επίσης είναι, να αλλάξουν και να διαφοροποιήσουν στάση και τα ίδια τα ΑμεΑ δηλ. το πώς βλέπουν τον εαυτό τους, να εκπαιδεύονται και να καταρτίζονται, να γίνουν ενεργοί και παραγωγικοί πολίτες και να μην επαναπαύονται με τις εκάστοτε πολιτικές κοινωνικής πρόνοιας. Με αυτό τον τρόπο τονώνεται η αυτοεκτίμηση τους, γίνονται πιο ευτυχημένοι και η κοινωνία θα αλλάξει στάση απέναντί τους. Ο Σύμβουλος επαγγελματικού

προσανατολισμού των ΑμεΑ λοιπόν θα πρέπει να είναι συνοδοιπόρος και οδηγός τους, σε ένα δρόμο μακρύ και ανηφορικό.

Απαραίτητος αρωγός όλων των παραπάνω είναι η ύπαρξη ενός κράτους με κοινωνικό πρόσωπο, που θα θεσπίσει και θα λάβει ουσιαστικά μέτρα (μέτρα και νόμους που δεν θα μένουν στα χαρτιά, αλλά θα πραγματοποιούνται κιόλας), ώστε να καταπολεμήσει τον κοινωνικό αποκλεισμό των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες από την εκπαίδευση, τη Συμβουλευτική και τον Επαγγελματικό Προσανατολισμό, την κατάρτιση και τη αγορά εργασίας. Σήμερα, βασική πηγή εισοδήματος των ΑμεΑ είναι τα επιδόματα και όχι η αμοιβή από την εργασία και το ποσοστό ανεργίας διπλάσιο από τον υπόλοιπο πληθυσμό.

Η διαχείριση της αναπηρίας δεν είναι μόνο ζήτημα πρόνοιας, είναι ζήτημα διασφάλισης θεμελιωδών ανθρώπινων δικαιωμάτων, αλλά πρωτίστως είναι ζήτημα πολιτικό. Απαιτείται μια χάραξη πολιτικής ευαισθητοποίησης και αλλαγής στάσεων της κοινωνίας, διασφάλισης ίσων ευκαιριών, θέσπιση κινήτρων για τους εργοδότες που θα απασχολήσουν ΑμεΑ (επιδοτήσεις, φοροαπαλλαγές), συνεχή ενημέρωση και πληροφόρηση των δικαιωμάτων των ΑμεΑ κλπ. Βέβαια, η κρίση και η απουσία του κοινωνικού κράτους που βιώνει όλος ο γενικός πληθυσμός στις μέρες μας, ίσως όλα αυτά να φαντάζουν ως ουτοπία και όλα δείχνουν να επαναπροσδιορίζονται και να προσανατολίζονται προς τον εθελοντισμό, την φιλανθρωπία και στην πιθανή δραστηριοποίηση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, κυρίως με την μορφή της χορηγίας-διαφήμισης.

Λύση στον επαγγελματικό προσανατολισμό των ΑμεΑ δεν είναι η χορηγία προνοιακών επιδομάτων και να παραμένουν «αποκλεισμένα» σπίτι. Λύση είναι μια ενταξιακή πολιτική, που θα συνδέσει την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση με την αγορά εργασίας που θα δώσει στο ΑμεΑ αξιοπρέπεια και αυτοεκτίμηση καθώς και η δημιουργία υποστηρικτικών δομών για μετά τη φοίτηση στις Σ.Μ.Ε.Α.Ε.. Είναι γεγονός ότι οι απόφοιτοι των Σ.Μ.Ε.Α.Ε παραμένουν σπίτι τους διότι είναι ελάχιστες οι υποστηρικτικές δομές. Έτσι, παρατηρείται το γεγονός ότι η Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής του Υπουργείου Παιδείας, τα τρία τελευταία χρόνια, να εκδίδει υπουργική απόφαση που δίνει στους μαθητές το δικαίωμα παράτασης της φοίτησης τους στα ειδικά σχολεία, με αποτέλεσμα οι μαθητές να «στοιβάζονται» στις σχολικές δομές της ειδικής αγωγής για πολλά έτη και χωρίς καμία προοπτική. Συγκεκριμένα, στο νομό Αχαΐας η υπάρχουσα κατάσταση των αποφοίτων του Τ.Ε.Ε. Ε.Α.Ε. είναι η εξής: με δεδομένο ότι μπορεί κάποιος να φοιτήσει και στους τέσσερις υπάρχοντες τομείς ειδίκευσης

(κηπουρική, ανθοδετική-κοσμήματος, προεπαγγελματικών δεξιοτήτων και αυτόνομης διαβίωσης) μπορεί να παραμείνει στο σχολείο για 19 έτη, χωρίς κανένα ενταξιακό στόχο. Ανάλογα, στο Ε.Ε.Ε.Ε.Κ. λόγω των παρατάσεων φοίτησης έχει δημιουργηθεί χωροταξικό πρόβλημα πλέον.

Με την οργάνωση και ανάπτυξη των προαναφερόμενων παραμέτρων σε ένα μοντέλο Σ.Ε.Π., οι μαθητές ΑμεΑ είναι βέβαιο ότι θα βγουν ωφελημένοι καθώς μέσω της αυτογνωσίας τους θα μπορέσουν να θέσουν ρεαλιστικούς στόχους και να πάρουν ενεργό ρόλο στη διαδικασία της επαγγελματικής επιλογής προκειμένου να επιτύχουν την οικονομική τους ένταξη η οποία είναι απολύτως απαραίτητη για την κοινωνική τους αποδοχή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

1. Βίκη, Α., Γιαβρίμης Π., Παπάνης, Ε.(2007). *Ειδική Αγωγή, Επαγγελματικός Προσανατολισμός Ατόμων με Αναπηρίες και Αποασυλοποίηση*, (σελ 162,174-176, 188, 192-194, 199-201), Αθήνα: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΚΠΑ «Η ΘΕΟΜΗΤΩΡ»
2. Βίκη, Α., Γιαβρίμης Π., Παπάνης, Ε. (2009). *Καινοτόμες προσεγγίσεις στην Εδική Αγωγή-Εκπαιδευτική έρευνα για τις ευάλωτες ομάδες πληθυσμού*, (σελ 135-136, 168, 179-183), Αθήνα: ΕΚΔΟΣΕΙΣ Σιδέρης
3. Γιαννίτσας Ν.Δ., Γεώργας Δ.Δ., Μπεζεβέγκης Η.Γ. & συνεργ. (2000). Τίτλος πρότασης: «Η επαγγελματική προετοιμασία και ένταξη των ατόμων με ειδικές ανάγκες – Άτομα με δυσκολίες μάθησης» στα πλαίσια της Έρευνας: «*Η επαγγελματική προετοιμασία και ένταξη των ατόμων με ειδικές ανάγκες*» του Έργου: «*Μελέτη, Σχεδιασμός και Ανάπτυξη Προγραμμάτων Σ.Ε.Π. σε επίπεδο Σχολικής Μονάδας και Κέντρου Σ.Ε.Π. για Άτομα με Ειδικές Ανάγκες και Άτομα Κοινωνικώς Αποκλεισμένα*» της Ενέργειας 1. 1. Ε.: «ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ». (σελ 142-165). (Ε.Κ.Π.Α., Φ.Π.Ψ., Τομέας Ψυχολογίας) (Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ.). Αθήνα: ΥΠ.Ε.Π.Θ./ Π.Ι
4. Γιαννίτσας, Ν., Σιδηροπούλου-Δημακάκου, Δ., Μακρή-Μπότσαρη, Ε., Αναστασίου, Δ, & Αργυροπούλου. Α. (2003). *Επαγγελματική προετοιμασία και ένταξη εφήβων με ειδικές ανάγκες: Αντιλήψεις και στάσεις των ιδίων και των γονέων τους*, (σελ 107, 147-159). Αθήνα: ΕΚΔΟΣΕΙΣ Νέα Παιδεία
5. Δελλασούδας, Λ. (1992). *Η ειδική επαγγελματική κατάρτιση στην Αθήνα* ΥΕΠΘ, ΟΕΔΒ, ε' εκδ. (σελ 564, 571). Αθήνα: ΕΚΔΟΣΕΙΣ Παρουσία
6. Δημητρόπουλος, Ε. (1998). *Συμβουλευτική και Συμβουλευτική Ψυχολογίας*. Αθήνα: ΕΚΔΟΣΕΙΣ Γρηγόρη
7. Δημητρόπουλος, Ε. (1998). *Συμβουλευτική Σταδιοδρομίας*, μέρος β'. Αθήνα: ΕΚΔΟΣΕΙΣ Γρηγόρη

8. Ζώνιου, Α-Σιδέρη. (2004). Σύγχρονες ενταξιακές προσεγγίσεις: Α΄ Θεωρία. Στο Ζώνιου, Α-Σιδέρη (επιμ), Η αναγκαιότητα της ένταξης: προβληματισμοί και προοπτικές, (σελ.29-53). Αθήνα: ΕΚΔΟΣΕΙΣ πεδίο
9. Κασσωτάκης, Μ. (2004). *Συμβουλευτική και Επαγγελματικός Προσανατολισμός*, Θεωρία και Πράξη. Στο Αικ. Βάγγερ (επιμ), *Ο Σ.Ε.Π. στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση* (σελ 421-423). Αθήνα: ΕΚΔΟΣΕΙΣ: Τυπωθήτω-Γ. Δάρδανος
10. Κασσωτάκης, Μ. (2004). «*Συμβουλευτική και Επαγγελματικός Προσανατολισμός*». Θεωρία και Πράξη. Στο Λ. Δελλασούδας (επιμ), *Σχολικός και Επαγγελματικός Προσανατολισμός Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες: Προϋποθέσεις, Προβλήματα* (σελ 567-574, 591-594). Αθήνα: ΕΚΔΟΣΕΙΣ Τυπωθήτω – Γ. Δάρδανος.
11. Κασσωτάκης, Μ. (2004). «*Συμβουλευτική και Επαγγελματικός Προσανατολισμός*». Θεωρία και Πράξη. Στο Ν. Φακιάλας (επιμ), *Συμβουλευτική-Επαγγελματικός Προσανατολισμός και κοινωνικός αποκλεισμός* (σελ 603-621). Αθήνα: ΕΚΔΟΣΕΙΣ Τυπωθήτω – Γ. Δάρδανος.
12. Παντελιάδου, Σ., (2004). *Ορισμός και περιεχόμενο των μαθησιακών δυσκολιών*, στο βιβλίο: «*Οι Μ.αθησιακές Δυσκολίες. στην Δευτεροβάθμια εκπαίδευση*», Βόλος: Παν. Θεσσαλίας
13. Παπασταμάτης, Αδ.(2010). «*Εκπαίδευση Ενηλίκων για ευπαθείς κοινωνικές ομάδες*», Αθήνα: ΕΚΔΟΣΕΙΣ Σιδέρης.
14. Σιδηροπούλου-Δημακάκου, Δ., Αλεξοπούλου, Γ., Αργυροπούλου, Α., Δρόσος, Ν., Ταμπύρη, Σ., (2008), «*Σχολικός επαγγελματικός προσανατολισμός*», Αθήνα, Πανεπιστήμιο Αθηνών, (Τομέας ψυχολογίας)

Β. ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΑΡΘΡΑ

1. Σπετσιώτης, Γ., (2000) *Σ.Ε.Π. και ΑμεΑ. Θέματα Ειδικής Αγωγής*, (τεύχος 8), (σελ 29). Αθήνα

Γ. ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ

1. Κοτταρίδη, Γ., Καππή, Χ., Αδάμ, Ε., (2000, Νοέμ). *Παιδιά με αναπηρίες και οι οικογένειές τους στην περιοχή της Αττικής*. ΕΚΚΕ ,Κείμενα Εργασίας 12 και 13, (σελ 44-46) Αθήνα.
2. Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (Ε.Ε.Κ.). Εθνικό Συμβούλιο Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες (1991). *Οι Ευρωπαϊκές Πρωτοβουλίες για τα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες: πρακτικά διήμερου συνεδρίου*. (σελ 37). Αθήνα 21-22 Ιουνίου.

Δ. ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

1. Ν. 1566/1985 ,άρθρο 46, παρ. 3. «*Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις*»
2. Ν. 2839/2000, άρθρο 3. «*Τρόπος εξέτασης ατόμων με έλλειψη φυσικών σωματικών δεξιοτήτων*»
3. Ν.2525/97, άρθρο 10. *Ο θεσμός του Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού*
- 4.Ν.4019/2011, άρθρο 2. «*Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις, Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση (Κοιν.Σ.Επ.)*»
- 5.Ν. 4186/2013, παράγραφος 4 και 5. *ΑΝΑΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΛΟΙΠΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ, «Θέματα ειδικής αγωγής»*
- 6.ΦΕΚ 1127/2013, Άρθρο 28, «*Επέκταση του θεσμού του σχολικού συνεταιρισμού στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*»
7. ΦΕΚ 199, ν. 3699/2-10-2008, «*Ειδική αγωγή και εκπαίδευση ατόμων με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες*»
8. ΦΕΚ 220, ν.2643/88 τεύχος Α' τεύχος 28/9/1998, «*Μέριμνα για την απασχόληση ατόμων ειδικών κατηγοριών*»

9.ΦΕΚ 236, Ν. 2646/1998, άρθρο 17, «*Ανάπτυξη του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας και Άλλες Διατάξεις*»

Ε. ΠΗΓΕΣ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

1. Αδάμ, Χ. (2012). «*Κοινωνική οικονομία και ενεργητικές πολιτικές ένταξης, Παρατηρητήριο Οικονομικών και κοινωνικών εξελίξεων*», ΙΝΕ ΓΣΕΕ, στο δικτυακό τόπο: <http://www.inegsee.gr/wp-content/uploads/2014/04/files/study-19.pdf>
2. Ασλανίδης, Χρ. (2003). «*Μορφές επαγγελματικής ένταξης ατόμων με Νοητική Υστέρηση*», Αθήνα: Έργο Στέρξις, Εστία Ειδικής Επαγγελματικής Αγωγής στο δικτυακό τόπο: <http://kday-v.thess.sch.gr/wp-content/uploads/ny17.doc>
3. Βίκη Α. & Παπάνης Ε. (2007). *Ο επαγγελματικός προσανατολισμός διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: http://epapanis.blogspot.gr/2007/09/blog-post_7902.html.*
4. Ειδικό βιβλίο Σχολικού Προσανατολισμού από το Πανεπιστήμιο Αιγαίου, <http://www.aegean.gr/site/3>
5. Κεδράκα, Κ. (2010). *Συμβουλευτική και Επαγγελματικός Προσανατολισμός των ΑΜΕΑ*, ηλεκτρονικό εκπαιδευτικό υλικό στα πλαίσια του προγράμματος «*Ειδική συμβουλευτική διαχείριση κρίσεων και ψυχομετρία*» του Παν. Αιγαίου, στο <http://symv.aegean.gr>
6. Κωνσταντίνου Ε. (2010-2011). *Σχολική συμβουλευτική επαγγελματικού Προσανατολισμού*, ηλεκτρονικό εκπαιδευτικό υλικό στα πλαίσια του προγράμματος «*Ειδική συμβουλευτική διαχείριση κρίσεων και ψυχομετρία*» του Παν. Αιγαίου, στο <http://symv.aegean.gr>
7. Λογαράς, Δ. (2013). *Εργασία-απασχόληση και αναπηρία*. Αθήνα: ΕΣΑμεΑ, στο δικτυακό τόπο : <http://www.esaea.gr/publications/books-studies/490-ekpaideytiko-egxeiridio-ergasia-apasxolisi-kai-anapiria-toy-dimitri-logara>
8. Λουίζου, Α., Πολυχρόνη, Κ., (2010). *Κοινωνικός αποκλεισμός και Άτομα με αναπηρία. Ευρωπαϊκές και Εθνικές πολιτικές για την άρση του κοινωνικού αποκλεισμού*, ηλεκτρονικό εκπαιδευτικό υλικό, του ετήσιου προγράμματος

«Επιμόρφωσης και Εξειδίκευσης στην ειδική αγωγή» του Παν. Αιγαίου, στο
<http://symv.aegean.gr>

9. Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων :www.minedu.gov.gr

10. Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού : www.oaed.gr